

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
CIVILINIO PROCESO KATEDRA

JUSTINA SKOMINAITĖ
VERSLO TEISĖ

**GINČŲ DĖL NEDIDELIŲ SUMŲ NAGRINĖJIMAS: AR TEISMO
NUOŽIŪRA TURI RIBAS?**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė –
Lektorė Rimvydė Lukšytė

Konsultantas –
Lektorius Egidijus Krivka

Vilnius, 2006

TURINYS

IVADAS.....	3
1. GINČŲ DĖL NEDIDELIŲ SUMŲ NAGRINĖJIMO INSTITUTO SAMPRATA.....	7
<i>1.1. Ginčų dėl nedidelių sumų nagrinėjimo instituto raida ,apibrėžimas ir reikšmė civilinio proceso teisei.....</i>	<i>7</i>
<i>1.2. Ginčų dėl nedidelių sumų nagrinėjimo instituto paskirtis bei taikymo ribos.....</i>	<i>11</i>
<i>1.3. Teisės aktai, reglamentuojantys ginčų dėl nedidelių sumų nagrinėjimą bei su juo susijusius aspektus</i>	<i>14</i>
2. TEISMO DISKRECINĖS VEIKLOS PROCESINIAI, GINČŲ DĖL NEDIDELIŲ SUMŲ NAGRINĖJIMO INSTITUTO, YPATUMAI.....	16
<i>2.1. Ginčų dėl nedidelių sumų nagrinėjimui taikytinų procesinių formų ypatumai.....</i>	<i>16</i>
<i>2.2. Teismo vaidmuo bei ribos ginčų dėl nedidelių sumų nagrinėjimo procese.....</i>	<i>20</i>
<i>2.3. Proceso šalių statusas: teisės bei galimybės sprendžiant ginčus dėl nedidelių sumų, ar į jų pageidavimus atsižvelgia teismas.....</i>	<i>26</i>
<i>2.4. Teismų suformuotos praktikos, ginčų dėl nedidelių sumų nagrinėjimo apžvalga bei įvertinimas. Ar efektyvus ir reikalingas toks institutas civiliniame procese, kai teismas turi didelę diskrecijos teisę?.....</i>	<i>30</i>
3. GINČŲ DĖL NEDIDELIŲ SUMŲ NAGRINĖJIMO INSTITUTO REGLAMENTAVIMO YPATUMAI UŽSIENIO VALSTYBĖSE IR EUROPOS SAJUNGOJE.....	33
<i>3.1. Ginčų dėl nedidelių sumų nagrinėjimo reglamentavimas Vokietijoje ir Austrijoje...33</i>	<i>33</i>
<i>3.2. Ginčų dėl nedidelių sumų nagrinėjimo reglamentavimas Europos Sąjungos teisės aktuose.....</i>	<i>35</i>
IŠVADOS.....	38
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	40
SANTRAUKA.....	45
SUMMARY.....	46

IVADAS

Proceso teisė yra skirta materialinių subjektinių teisių įgyvendinimui, apsaugai ir, be abejo, gynimui. Privatinių teisinių santykių sferoje atsiranda vis daugiau ir įvairesnių subjektinių teisių gynimo būdų. Tai lemia pačių privatinių teisinių santykių įvairovė. Siekiant tinkamai įgyvendinti ir apginti materialines teises, remiamasi civilinio proceso principais, tokiais kaip: teisė kreiptis į teismą teisminės gynybos, koncentracijos ir ekonomiškumo, rungtyniškumo, šalių procesinio lygiateisiškumo bei kitais. Tinkamas procesinių principų naudojimas leidžia teisminę gynybą padaryti prieinamesnę ir efektyvesnę.

Pastarųjų principų dėka daugelyje šalių įgyvendinamas civilinis procesas yra laikomas optimaliausiu ir geriausiai reprezentuojančiu žmogaus teisės į tinkamą teismo procesą. Pastaraisiais metais suaktyvėjimas jaučiamas ir dėl greito proceso principo taikymo civiliniame procese.

Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnis reglamentuoja asmenims teisę, jog jų bylos būtų nagrinėjamos per protingą laiką¹, tą patį pažymi ir jau susiformavusi Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika.

Civiliniai ginčai pasižymi nevienodu socialiniu reikšmingumu. Teismuose nagrinėjamos bylos gali būti ir labai paprastos (nereikalaujančios išsamaus bylos nagrinėjimo), ir labai sudėtingos (reikalaujančios išsamaus bylos nagrinėjimo). Dar 1984 metais Europos Tarybos Ministrų komitetas rekomendacijoje Nr. R(84) 5 valstybėms narėms rekomendavo nesudėtingas bylas spręsti supaprastinta tvarka². Todėl nėra tikslinga visoms civilinėms byloms taikyti vienodą civilinės bylos nagrinėjimo modelį. Teisminės gynybos spartumas yra vienas iš požymių padedantis atskirti civilinių bylų nagrinėjimo būdus.

Pagrindinis būdas kaip greičiau išnagrinėti kilusius ginčus tarp kreditoriaus ir skolininko yra sumarinis procesas arba sumarinis civilinių bylų nagrinėjimas. Pastarojo proceso privalumas yra tas, jog spartinamas pats procesas, greičiau vyksta sprendimų priėmimai, įrodinėjimo procesas, tausojamas byloje dalyvaujančių šalių ir, svarbiausia, teismo laikas bei išlaidos. Kuo greičiau užbaigiamas procesas, tuo greičiau atstatomos pažeistos subjektinės teisės ar įstatymų saugomi interesai. Dar vienas neabejotinas supaprastinto proceso privalumas – galimybė sumažinti teismų darbo krūvį, kad teismas galėtų daugiau dėmesio skirti sudėtingų,

¹ <http://www.echr.coe.int/Convention/webConvenENG.pdf> - žiūrėta 2006 07 25.

² <https://wed.coe.int/com.intranet.InstraServlet?command=com.intranet.CmdBlodGet&IntranetImage=31243&SeMode=1&Admin=0&DocId=682028> – žiūrėta 2006 0801.

painių bylų nagrinėjimui.. Taigi suminis civilinių bylų nagrinėjimas yra alternatyva bendrajai civilinių bylų nagrinėjimo tvarkai.

Vienas iš institutų, priklausančių sumarinių procesų grupei, yra Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau LR CPK) 441 straipsnyje įtvirtinti ginčų dėl nedidelių sumų priteisimo bei nagrinėjimo aspektai.

Ginčų dėl nedidelių sumų institutas Lietuvoje dar yra gana naujas ir ne labai teismų praktikoje įgyvendinamas, nors socialine prasme gana pagrįstas ir reikšmingas. Viena iš šio instituto problemų yra tai, jog LR CPK 441 straipsnio prasme numatytos proceso supaprastinimo galimybių taikymas nepriklauso nuo šalių valios, t.y. tik teisėjas savo nuožiūra sprendžia ar nagrinėti bylą sumarinio proceso tvarka ir tuo pačiu turi galimybę bet kurioje ginčo nagrinėjimo stadijoje grįžti prie bylos nagrinėjimo įprasta ginčo teisenos tvarka. Taigi, natūraliai kyla klausimas ar ne per didelė diskrecijos teisė šiuo atveju yra suteikiama teismui bei teisėjams, ar nevertėtų tiesiog nustatyti bei apibrėžti konkrečias taisykles, taikytinas ginčų dėl nedidelių sumų nagrinėjimo procese?

Darbo objektas – teisiniai - procesiniai santykiai atsirandantys nagrinėjant ginčus dėl nedidelių sumų.

Darbo tikslas – apibrėžti, išanalizuoti bei įvertinti ginčų dėl nedidelių sumų instituto reglamentavimą ir efektyvumą Lietuvoje; aptarti pagrindines pastarojo instituto problemas civilinio proceso teisės bei teismų veiklos kontekste.

Uždaviniai:

- Aptarti ginčų dėl nedidelių sumų nagrinėjimo instituto esmę, pateikti atitinkamus apibrėžimus, išskirti būdingus požymius;
- Įvertinti teismo vaidmenį bei veikimo ribas Lietuvoje, nagrinėjant ginčus dėl nedidelių sumų;
- Apžvelgti ir įvertinti teisės aktus, reglamentuojančius ginčų dėl nedidelių sumų nagrinėjimą lyginant su pastarojo instituto įgyvendinimu praktikoje;
- Aptarti ginčų dėl nedidelių sumų nagrinėjimo instituto reglamentavimą užsienio valstybių bei Europos Sąjungos teisės aktuose.

Tyrimo hipotezė. Ginčų dėl nedidelių sumų nagrinėjimas teismo procese turėtų išreikšti nepriklausomos nuo teisėjo valios bei spartesnės teisminės gynybos galimybę civilinių teisinių santykių dalyviams. Taip pat neužkirsti kelio pasiekti pagrindinį civilinio proceso tikslą, nustatant materialią tiesą byloje.

Nagrinėjant ginčų dėl nedidelių sumų institutą teismo proceso kontekste, žvelgiama bei analizuojama dviem aspektais:

Pirmiausiai, darbe siekiama ginčų dėl nedidelių sumų nagrinėjimo institutą išanalizuoti teoriniu aspektu, atskleisti šiam procesui keliamus uždavinius, pažvelgti į istorinius - filosofinius pastarojo instituto niuansus. Nustatyti priežastis dėl kurių įstatymų leidėjas įtvirtino pastarąjį institutą mūsų valstybės Civilinio proceso kodekse. Darbe atskleidžiama kaip tokie patys ar panašūs ginčų dėl nedidelių sumų nagrinėjimo procesai apibrėžiami užsienio valstybėse. Stengiamasi nustatyti ginčų dėl nedidelių sumų instituto vietą Lietuvos civilinio proceso teisės sistemoje ir ar buvo tikslinga įtvirtinti minėtą institutą bei ar jis tinkamai ir efektyviai naudojamas.

Antra, darbo paskirtis nėra vien teorinė ginčų dėl nedidelių sumų nagrinėjimo instituto analizė. Analizuojant Lietuvos bei užsienio valstybių teismų praktiką, ieškoma teisinio reglamentavimo trūkumų bei pateikiami pasiūlymai, kaip tobulinti teisinį reglamentavimą.

Tyrimų metodika. Tiriant ginčų dėl nedidelių sumų nagrinėjimo institutą, numatant šio instituto ateities perspektyvas Lietuvos Respublikoje bei formuluojant šio darbo išvadas buvo remiamasi sisteminiu, loginiu, istoriniu, lyginamuoju ir teleologiniu tyrimo metodais.

Sisteminis metodas padėjo analizuoti ginčų dėl nedidelių sumų nagrinėjimo instituto reglamentavimo problemas tiek teisės, tiek ekonomikos bei socialinių mokslų kontekste, kiek tai būtina šio darbo tikslams pasiekti.

Loginis metodas būtinas atskleidžiant bet kokio mokslinio darbo tikslus, aiškinantis teisės normų turinį, pateikiant išvadas bei apibendrinimus.

Istorinis metodas buvo naudojamas nagrinėjant tarptautinių sutarčių bei Europos Sąjungos teisės nuostatų ginčų dėl nedidelių sumų nagrinėjimo instituto evoliuciją ir priežastis, ginčų dėl nedidelių sumų instituto reglamentavimo tarptautinėse sutartyse, Europos Sąjungoje bei Lietuvoje modelio pasirinkimą.

Lyginamasis metodams naudojamas lyginant ginčų dėl nedidelių sumų nagrinėjimo institutą Lietuvos Respublikos teismo proceso kontekste reglamentuojančių įstatymų pakeitimų prielaidas, jų derinimą prie Europos Sąjungos bei kitų įvairiose tarptautinėse sutartyse keliamų reikalavimų.

Teleologinis (arba teisės akto leidėjo ketinimo) metodas leido daryti išvadas dėl tam tikrų teisės normų turinio ir, atsižvelgiant į jų tikslus, taikymo.

Darbo teiginiams bei išvadoms pagrįsti remtasi užsienio bei Lietuvos autorių knygomis, leidiniais, straipsniais. Svarbią vietą užima Lietuvos Respublikos bei užsienio valstybių įstatymai, poįstatyminiai teisės aktai, kuriuose įtvirtintos ginčų dėl nedidelių sumų nagrinėjimo reglamentavimas. Ne mažą dalį užima teismų praktikos apžvalga bei įvertinimas, atskirų jos aspektų analizavimas bei lyginimas su Europos Žmogaus Teisių Teismo suformuluota praktika.

Darbą sudaro įvadas, trys dalys ir išvados. Kiekviena darbo dalis suskirstyta į skyrius pagal nagrinėjamų klausimų pobūdį, kuriuose analizuojami skirtingi to paties klausimo aspektai. Darbo struktūrai įtakos turėjo tai, kad darbe nagrinėjama ne tik įstatymų reglamentavimo problematika, teismams šiame procese suteikta diskrecijos teisė, tačiau atskleidžiama ir pačio, ginčų dėl nedidelių sumų nagrinėjimo, instituto specifika.

I. GINČŲ DĖL NEDIDELIŲ SUMŲ NAGRINĖJIMO INSTITUTO SAMPRATA

1.1. Ginčų dėl nedidelių sumų nagrinėjimo instituto raida, apibrėžimas ir reikšmė civilinio proceso teisei

Prieš aptariant ginčų dėl nedidelių sumų nagrinėjimo instituto raidą, reikia pažymėti, jog būtina apžvelgti paties instituto kilmę istoriniu aspektu bei paanalizuoti apskritai, kas tai yra summarinis procesas, nes tik tinkamai išanalizavus pastarąjį bus galima išsamiai pradėti analizuoti vieną iš jo pošakių – ginčų dėl nedidelių sumų nagrinėjimo institutą.

Jau iš pačios žodinės summarinio proceso (lot. *summatim cognoscere* – susipažinti bendrais bruožais) išraiškos galima daryti išvadą, kad čia kalbama apie sutrumpintą, sutrauktą, koncentruotą bylų nagrinėjimą. „*Summatim*“ lotynų kalbą reiškia „bendrais bruožais, trumpai“³. Sąvoka „sumarinis“ gali būti kildinama ir iš anglų kalbos žodžio „*summary*“ (teisine kalba), kuris reiškia „skubus, supaprastintas, summarinis“⁴. Teisės leksikonuose nurodoma, kad summariniu laikytinas toks procesas, kurio pagalba pagreitinamas bylų nagrinėjimas arba suteikiama laikina teisinė apsauga (vok. *einstweiliger Rechtsschutz*).⁵

Panašiai summarinį, arba supaprastintą, bylų nagrinėjimą suvokia ir teisės mokslininkai. Dar XIX amžiaus pirmojoje pusėje profesorius H. Von Bayer nurodė, kad summarinis procesas pasižymi specifiniu požymiu, t. y. greitesniu bylos nagrinėjimo procesu.⁶

Sumarinio proceso formas analizavo ir vienas žymiausių visų laikų Austrijos procesualistų Fr. Klein. Jis teigė, kad tokios proceso formos iš esmės yra skirtos mažinti teismų krūvį, nagrinėjant bylas bendrąja tvarka. Fr. Klein taip pat pabrėžė, kad naudojant specialias procesines formas civilinio proceso tikslas turi būti pasiekiamas mažesnių teismo pastangų dėka, negu to reikalauja visų bendrųjų procesinių nuostatų laikymasis, pavyzdžiui, atsisakant kai kurių proceso stadijų, neskiriant žodinio bylos nagrinėjimo, supaprastinant ar net atsisakant pirmosios instancijos teismo sprendimo teisėtumo ir pagrįstumo kontrolės ir kt.⁷

³ Kuzavinis K. Lotynų–lietuvių kalbų žodynas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996. P. 834.

⁴ Piesarskas B. Didysis anglų–lietuvių kalbų žodynas. Vilnius: Alma littera, 2004. P. 923.

⁵ Münchener Rechts-Lexikon: [in 3 Bd.] Red. Horst Tilch. München: Beck, 1989. S. 544. Rechtswörterbuch / begr. von Carls Creifelds. 11. Neubearb. Aufl. München: Beck, 1992. S. 1132.

⁶ Bayer H. Theorie der summarischen Prozesse, nach den Grundsätzen des gemeinen deutschen Rechts. München, 1846. S. 2.

⁷ Das Zivilprozeßrecht der Kulturstaaten. Band 3. Franz Klein. Der Zivilprozess Österreichs. Mit Ergänzung von Franz Engel. Neudruck der Ausgabe Mannheim, 1927, Aalen, 1970. S. 470.

Isaak Meier pažymi, kad suminis procesas turėtų suteikti šalims greitą, ekonomišką ir efektyvią teisinės gynybos alternatyvą greta „bendrojo proceso“ ir kartu prisidėti mažinant teismų darbo krūvį, kurį lemia visų normalaus proceso taisyklių laikymasis.⁸

Analizuojant literatūrą, deja, tenka pastebėti, jog tarp Lietuvos mokslininkų, autorių pastaroji tema (ginčų dėl nedidelių sumų nagrinėjimo institutas) nėra itin populiarė bei išsamiau analizuota. Analizuojant lietuviškus darbus pastarąją temą, viena kas aišku, tai jog suminis procesas - tai supaprastintas proceso variantas. Štai doc.V. Nekrošius prie supaprastinto proceso kategorijų priskiria bylų dėl teismo įsakymo išdavimo nagrinėjimą, dokumentinį procesą ir ieškinių priteisti nedideles sumas nagrinėjimo ypatumus⁹, tačiau plačiau nepaaiškina, kokiais kriterijais remdamasis atlieka šį priskyrimą. Jis, be to, nurodo, kad šios sumarinio proceso formos yra pagrindinės¹⁰, tuo lyg darydamas išvadą, jog mūsų šalies CPK yra ir kitų sumarinio civilinių bylų nagrinėjimo būdų. Tuo tarpu kitame straipsnyje šis autorius pabrėžia, kad sumarinius procesus Lietuvoje sudaro iš esmės tik bylos dėl teismo įsakymo išdavimo, dokumentinis procesas ir bylų dėl nedidelių sumų priteisimo nagrinėjimas.^{11 12}

Taigi tai kaip ir rodo, kad tai, jog nėra vieningos sumarinių procesų sampratos, kelia nemenkų teorinių problemų. Sumarinio proceso sąvoką, plačiau neatskleisdamas jos turinio, vartoja ir prof. V. Mikelėnas, tačiau jis prie bylų, nagrinėtinų sumarinio proceso tvarka, priskiria ir sprendimo už akių priėmimo procedūras.¹³ Pažymėtina ir tai, jog mokslinių leidinių, skirtų būtent sumarinio civilinių bylų nagrinėjimo sampratos analizei, nėra gausu ir šiaip jau itin išsamioje Vokietijos ir Austrijos proceso teisės literatūroje. Vieninteliai garsūs šios srities pastarųjų šalių atstovai tai du XIX amžiaus Vokietijos profesorai H. K. Briegleb ir H. von Bayer.

Lietuvoje 1964 m. liepos 7 d. Civilinio proceso kodeksas supaprastinto ar sumarinio civilinių bylų nagrinėjimo sąvokos net neminėjo. Tačiau pastaroji sąvoka aptinkama jau nuo 1997 metų buvo įtvirtinta 1961 metų Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse. Tačiau čia suminis procesas apėmė tik parengtinio tyrimo ir atidavimo teismui stadijas, o teismo bylų nagrinėjimo procedūra iš esmės liko tokia pati kaip ir visų kitų bylų.¹⁴

⁸ Norkus R. Sumarinis civilinių bylų nagrinėjimas: teoriniai ir praktiniai aspektai: daktaro dis.soc. mokslai: teisė (6F)/MRU.-V., 2005. P. 30.

⁹ Nekrošius V. Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės. Vilnius: Justitia, 2002. P. 179–195.

¹⁰ Nekrošius V. Sumarinio proceso formos pagal naująjį Civilinio proceso kodeksą // Justitia. 2003, Nr. 1–2. P. 32.

¹¹ Nekrošius V. Sumarinis procesas Lietuvos civiliniame procese // Teisė. 2003, Nr. 47. P. 105.

¹² Norkus R. Sumarinis civilinių bylų nagrinėjimas: teoriniai ir praktiniai aspektai: daktaro dis.soc. mokslai: teisė (6F)/MRU.-V., 2005. P. 26.

¹³ Mikelėnas V. Civilinis procesas. Antroji dalis. Antrasis, pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Justitia, 1997. P. 75–78.

¹⁴ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras / [Gintaras Goda, Marcelis Kazlauskas, Pranas Kuconis... [et al.]; sudarytojas Gintaras Goda]. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2001. P. 494.

Kaip pažymi R. Norkus¹⁵, 2000 m. liepos 18 d. įstatymu buvo priimtas Civilinis kodeksas (CK) į kurį įtraukta ir nemažai procesinio teisinio pobūdžio nuostatų, tame tarpe įsakmiai nurodė, jog kai kurie klausimai turi būti sprendžiami supaprastinto proceso tvarka. Tokia tvarka, pavyzdžiui, turėtų būti nagrinėjamos bylos dėl santuokos nutraukimo abiejų sutuoktinių bendru sutikimu (CK 3.51 str. 2 d.) ar vieno sutuoktinio prašymu (CK 3.57 str. 1 d.), sprendžiami santuokinio amžiaus sumažinimo (CK 3.14 str. 1 d.), tėvystės pripažinimo (CK 3.145 str. 1 d.), vaiko atskyrimo nuo tėvų panaikinimo (CK 3.183 str. 1 d.) ir kiti klausimai.

2002 metų Lietuvos CPK, atsižvelgus į šias CK nuostatas, yra nustatytos specialios bylų, kurios pagal CK sprendžiamos supaprastinta tvarka, nagrinėjimo ypatingąja teiseną taisyklės. Supaprastinto proceso sąvoka čia jau minima CPK XXXIX skyriaus pavadinime (Bylos dėl teismo leidimų išdavimo <...> ir kitos bylos, kurios pagal Civilinį kodeksą bei kitus įstatymus nagrinėtinos *supaprastinto proceso tvarka*), taip pat kituose šio skyriaus straipsniuose. Be to, CPK 434 straipsnyje, kuriame kalbama apie bylinėjimosi išlaidas bylose dėl teismo įsakymo išdavimo, yra nurodoma, jog bylų dėl teismo įsakymo išdavimo nagrinėjimo ypatumai reiškia supaprastinto proceso tvarką.¹⁶

Toliau, nagrinėjant Lietuvos respublikos teisės aktus, suminio, supaprastinto civilinio proceso sąvoka nėra aptinkama.

Istoriniu požiūriu suminį procesą priimta skirstyti dvejopai. Tai neapibrėžtas (kitaip dar vadinamas taisyklingas) suminis procesas, kuris remiasi visomis bendrojo proceso taisyklėmis, o proceso supaprastinimas pasireiškia tik galimybe nesilaikyti kai kurių labiau formalių proceso teisės nuostatų. Ir apibrėžtas (netaisyklingas) suminis procesas, kuris išreiškia vienokią ar kitokią galimybę riboti bylos medžiagos tyrimą. Tokių suminių procesų skirstymą istoriniu lygmeniu atlieka absoliuti dauguma mokslininkų, skyrusių dėmesio istorinei suminio bylų nagrinėjimo raidai.¹⁷ O kaip pažymi R. Norkus “neapibrėžtas suminis procesas kildinamas iš kanonų teisės ir nuo bendrojo proceso skyrėsi švelnesniais procesinės formos reikalavimais. Apibrėžtas suminis procesas, kurio ištakos siekia romėnų privatinę teisę, pasižymėjo ne vien formalių taisyklių sušvelninimu, bet ir tiriamų bylos aplinkybių bei bylos medžiagos (įrodymų) ribojimu. Kartu galima konstatuoti, kad abi rūšys turėjo iš esmės vieną tikslą: bylų nagrinėjimą

¹⁵ Norkus R. Suminis civilinių bylų nagrinėjimas: teoriniai ir praktiniai aspektai: daktaro dis.soc. mokslai: teisė (6F)/ MRU.-V., 2005. P. 27.

¹⁶ Norkus R. Suminiai procesai: samprata, požymiai, rūšys. // Teisė. 2004, Nr. 51. P. 91.

¹⁷ Briegleb H. K. Einleitung in die Theorie der summarischen Prozesse. Leipzig, 1859; Bayer H. Theorie der summarischen Prozesse, nach den Grundsätzen des gemeinen deutschen Rechts. München, 1846; Hellwig H. Die Grundzüge des italienischen Prozesses. Leipzig, 1912; Hertel Chr. Der Urkundenprozess unter besonderer Berücksichtigung von Verfassung (rechtliches Gehör) und Vollstreckungsschutz / von Christian Hertel. Berlin: Duncker und Humblot, 1992.

padaryti greitesnį, o teisminę gynybą efektyvesnę. Todėl tiek neapibrėžtas, tiek apibrėžtas summariniai procesai laikytini skirtingais būdais pasiekti tą patį tikslą.“¹⁸

Apibendrinant galima teigti, kad summariniai procesai pasižymi tam tikrais, pagrindiniais požymiais:

- 1) summariniai procesai išreiškia tam tikrus ypatumus nagrinėjant bylas, lyginant su bylų nagrinėjimu bendrąja ginčo teiseną;
- 2) pasitelkus minėtus ypatumus siekiama sudaryti sąlygas greičiau išnagrinėti bylą nei įprasta;
- 3) summariniams procesams taikomų ypatumų pagalba yra greičiau išsprendžiamas ginčas, tai reiškia priimamas sprendimas neatsižvelgiant į kai kurias aplinkybes, kurios būtų reikšmingos ginčo teisenai.

Taigi summarinius procesus galima apibrėžti kaip procesus, kuriems, lyginant su bendrąja ginčo teiseną, keliami mažesni reikalavimai pasiekti civilinio proceso tikslus. Taip pat „sumarinius procesus galima apibūdinti kaip specialias bylų nagrinėjimo tvarkas, kai, siekiant paspartinti procesą, galima nesilaikyti tam tikrų bendrųjų proceso taisyklių ir kurioms keliami švelnesni bylos aplinkybių visumos ištyrimo ir (arba) procesinės formos reikalavimai.“¹⁹

Vieną iš tokių tikslais (greito proceso) grįstų summarinių procesų grupę sudaro vadinamasis laisvos formos procesas (vok. *formfreiesVerfahren*). Lietuvoje tokio proceso galimybę išreiškia CPK 441 straipsnyje numatyta teismo teisė nuspręsti dėl bylos nagrinėjimo formos ir tvarkos ginčiuose dėl nedidelių sumų priteisimo.²⁰

LR CPK 441 straipsnio nuostata visiškai perimta iš Vokietijos civilinio proceso kodekso 495a straipsnio.²¹ Pagal šį straipsnį išplečiama teismo diskrecijos teisė ir čia jau nuo teismo nuožiūros priklauso kiek bus laikomasi bendrųjų proceso taisyklių. Aišku, egzistuoja ir šios nuožiūros ribos, tai yra nuožiūra yra ribojama proceso tikslais ir bendraisiais proceso principais.

Proceso pagreitinimas čia pasiekiamas suteikiant teisėjui plačias galimybes pasirinkti, kurių LR CPK nuostatų, apibrėžiančių bylinėjimosi formą ir tvarką, laikymasis konkrečiu atveju yra prasmingas, o kurių ne.

Pastaroji procese naudojama procedūra iš esmės grindžiama proceso ekonomiško idėja – siekiama, kad nebūtų bylai išnagrinėti reikalingų sąnaudų ir pasiekiamo rezultato disbalanso. Kaip teigiama įvairioje literatūroje - šio bylų nagrinėjimo būdo pasirinkimas nepriklauso nuo šalių valios, nors, kita vertus, nėra numatytos ir jokios ypatingos ginčų dėl

¹⁸ Norkus R. Sumariniai procesai: samprata, požymiai, rūšys. // Teisė. 2004, Nr. 51. P. 90.

¹⁹ Norkus R. Sumarinis civilinių bylų nagrinėjimas: teoriniai ir praktiniai aspektai: daktaro dis.soc. mokslai: teisė (6F)/ MRU.-V., 2005. P. 37.

²⁰ Norkus R. Sumariniai procesai: samprata, požymiai, rūšys. // Teisė. 2004, Nr. 51. P. 99.

²¹ Tai savo darbuose teigia ir R. Norkus ir V.Nekrošius.

nedidelių sumų priteisimo procedūros. Taikomos visos bendrosios taisyklės, išskyrus tas, kurias taikyti teismui atrodo netikslinga.

1.2. Ginčų dėl nedidelių sumų nagrinėjimo instituto paskirtis bei taikymo ribos

Ginčų dėl nedidelių sumų nagrinėjimo instituto ypatumus numato Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 441 straipsnis. Pastarajame straipsnyje reglamentuojamas institutas yra visiškai nauja civilinio proceso forma (tokio pagreitinto civilinio proceso ginčų dėl nedidelių sumų nagrinėjimo instituto Lietuvoje iki naujojo LR CPK nebuvo) įtvirtinta naujajame civilinio proceso kodekse, kuris buvo tiesiogiai perimtas iš Vokietijos civilinio proceso teisės, bei kitų valstybių, kuriose analogiška forma taikomas pastarasis institutas.

Dar nuo romėnų laikų yra pripažinta, jog pagrindinis pastarojo instituto tikslas - užtikrinti proceso koncentruotumo principo įgyvendinimą bei padidinti teismo darbo našumą.

Kaip jau buvo minėta, ginčų dėl nedidelių sumų nagrinėjimo institutas dėl savo procesinių ypatumų yra vadinamas laisvos formos procesu (vok. *formfreies Verfahren*) ir yra vienas iš sumarinių procesų pošakių. Pats laisvos formos proceso esminis bruožas tai, jog teismui – teisėjams, suteikta diskrecijos teisė patiems nuspręsti, kokia forma bei tvarka bus galima nagrinėti bei išspręsti bylą, kai ieškinio suma neviršija atitinkamos įstatymų leidėjų nustatytos sumos.

Civilinio proceso ypatumai, nagrinėjant bylas dėl nedidelių sumų, numatyti ir daugelio kitų Europos šalių teisės sistemose. Europos Bendrijų Komisijos Žaliojoje knygoje²² dėl Europos teismo įsakymo proceso ir priemonių, skirtų supaprastinti ir pagreitinti smulkių turtinių ginčų nagrinėjimą, pažymima: „Kuo mažesnė reikalavimo vertė, tuo sunkesnės kreipimosi į teismą pasekmės, nes bylinėjimosi ilgumas, brangumas ir sudėtingumas nebūtinai mažėja proporcingai reikalavimo vertei. Išlaidos, kurias patirtų kreditorius, bandydamas gauti sprendimą prieš skolininką, lyginant su reikalavimo suma, dažnai yra neproporcingai didelės. Todėl dauguma valstybių narių sukūrė supaprastintas civilinio proceso taisykles, skirtas byloms dėl smulkių turtinių ginčų nagrinėti.“²³

Siekis supaprastinti civilinį procesą, ginčiuose dėl nedidelių sumų išryškėjo dar romėniškojo civilinio proceso kultūrinio formavimosi laikotarpiu t.y. XIV-XV amžiuje. Tačiau ir šiuolaikinėje teisėje netyla diskusijos apie tai, kaip nuostatos, kurios, nagrinėjant bylas dėl

²² <http://www.europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/133212.htm>

²³ Ten pat.

nedidelės vertės reikalavimų, tik padeda paspartinti ir supaprastinti procesą, yra suderinamos su modernaus civilinio proceso tikslu ir principais, koks jų statusas ir reikšmė civiliniame procese.²⁴

Lietuvoje vienas iš labiausiai ir išsamiausiai analizavusių summarinio proceso ypatumus R.Norkus yra pažymėjęs, jog praktikoje būta atveju, kai teismai atsisakė suteikti teisminę gynybą: „klasikinis pavyzdys, šiame kontekste, yra 1990 metų Vokietijos Štutgarto miesto apylinkės teismo (vok. *Amtsgericht*) sprendimas, kuriame pabrėžiama, kad teismų darbas yra brangi vertybė. Todėl, teismo teigimu, adekvati reakcija į 41 pfenigo (~20 euro centų) vertės reikalavimo nevykdymą turi būti tokio reikalavimo atsisakymas. Kitas pavyzdys: Vokietijos Kiolno miesto apylinkės teismas atsisakė suteikti teisminę gynybą kreditoriui dėl 71 pfenigo (~35 euro centų) priteisimo.“²⁵

Iš pateiktų pavyzdžių labai aiškiai matyti, jog teismai yra išvystę pagrindinį, ginčiuose dėl nedidelių sumų, nagrinėjimo principą. Ginčai dėl nedidelių sumų - tai greitas, koncentruotas, pigus ir gynybos nereikalaujantis procesas, t.y. tokio pobūdžio teisiniuose santykiuose apsiribojama vien tik tuo, jog pirmiausiai būtų greitai, koncentruotai bei pigiai išsprendžiamas ginčas, tačiau šiuo atveju išvelgiami ir pagrindiniai tokio pobūdžio proceso trūkumai.

Ar tai, jog proceso tikslas bus pasiektas greitai, koncentruotai ir pigiai nebus pažeidžiami kokybiškumo bei efektyvumo principai ? Ar tai, jog bus nereikalinga, t.y. nesuteikiama gynyba, pateisins abiejų proceso šalių teisinius ir teisėtus lūkesčius bei pareigą įrodinėti ir gintis ? Ar tai, jog teisėjams suteikiama teisė tenkinti arba ne proceso šalių paraiškas, kaip ar koku būdu nagrinėti bylą bei tuo pačiu žinant, jog šalims nėra suteikiama teisė į gynybą neiškelti ir nesureikškina subjektyvių teisėjų įsitikinimų bei pateiktų dokumentų – įrodymų teisingą vertinimą ? Juk kartais vienam asmeniui suma gali atrodyti nedidelė, tačiau kitam žmogui tai gali būti suma, skirta pragyventi bei išsimaitinti visam mėnesiui.

Tačiau čia tik interpretacija, kaip gali būti susiklosčius tam tikrom sąlygom nagrinėjant ginčus dėl nedidelių sumų.

Kita vertus, dažnai į ginčų dėl nedidelių sumų teisminės gynybos poreikį bandoma žvelgti per proceso ekonomiškumo principą. Siekimas teismo pagalba apginti nedidelės vertės reikalavimus galėtų būti pripažintas piktnaudžiavimu teise, jei ieškovo poreikis gauti teisminę gynybą, žvelgiant iš proceso ekonomiškumo pozicijų, būtų visiškoje disproporcijoje su ginčo dalyko esme. Vis dėlto, kaip teigia R. Norkus, „piktnaudžiavimas teise gali būti pripažintas tik išimtiniais atvejais, kai pavyzdžiui, teisė gali būti apginta ir be teismo įsikišimo, ieškovas

²⁴ Norkus R. Sumarinis civilinių bylų nagrinėjimas: teoriniai ir praktiniai aspektai: daktaro dis.soc. mokslai: teisė (6F)/ MRU.-V., 2005. P. 191.

²⁴ Ten pat, P. 191-192.

pateikia ieškinį, norėdamas įgyvendinti neteisėtus tikslus arba kitoks procesas padėtų ieškovui greičiau ir paprasčiau pasiekti savo tikslą.²⁶

Teisminės gynybos poreikis apibrėžia teisminės gynybos ribas. Teisminės gynybos poreikio atžvilgiu svarbu, ar ginčijama materialinė teisė proceso priemonėmis apskritai gali būti įgyvendinta, t.y. ar ieškovui galima padėti būtent tokio proceso pagalba? Į šį klausimą tenka atsakyti teigiamai net ir tais atvejais, kai kalbama apie ginčus dėl nedidelės vertės objektų. Reikia pripažinti, kad jei ieškovas siekia gauti teismo sprendimą dėl nedidelės vertės objekto, tai tokio ieškinio pateikimas atitinka jo teisminės gynybos poreikį.²⁷

Taigi, prieiname išvados, kad nors ir ekonomine verte reikalavimas yra nedidelis, tačiau vien dėl to teisminė gynyba negali būti apribota ir turi būti suteikiama, nes reikalavimas yra teisėtas.

Atsižvelgiant į nedidelės vertės bylų nagrinėjimo ypatumus, kyla ir kitas klausimas: ar tam tikros specifinės ginčų rūšys, tokios kaip šeimos, darbo ginčai turėtų patekti į CPK 441 straipsnio taikymo sritį? Europos Bendrijų Komisijos Žaliojoje knygoje dėl Europos teismo įsakymo proceso ir priemonių, skirtų supaprastinti ir pagreitinti ginčų dėl nedidelių sumų nagrinėjimą, pažymima, kad kai kurios valstybės narės yra numačiusios apribojimus taikyti šį sumarinį procesą tam tikroms ginčų rūšims. „Pavyzdžiui, Airijoje ir Švedijoje sumarinio proceso nedidelės vertės ginčams nagrinėti tvarka negali būti nagrinėjamos šeimos bylos, Anglijoje sumarinio proceso tvarka netaikoma byloms dėl išskeldinimo iš gyvenamųjų patalpų. Vokietijoje iš esmės nėra apribojimu taikyti sumarinį procesą nedidelės vertės ginčams nagrinėti.“²⁸

Šeimos bylos dažniausiai turi suinteresuotiems asmenims didelę reikšmę, o taip pat pasižymi didesniu viešuoju interesu tokių ginčų išnagrinėjimu. Reikalavimai šeimos bylose dažnai yra susiję su tęstiniais santykiais, besitęsiančiais ilgą laiką, ir yra nukreipti į ilgalaikį periodinį vykdymą. Tokių reikalavimų įkainojimas procese yra sudėtingas. Todėl pagal savo esmę šeimos bylos netinka būti nagrinėjamos sumarinio proceso, skirto nedidelės vertės ginčams nagrinėti, tvarka.²⁹

Tačiau viską įvertinat, manytina, jog ne visi ginčai yra tokie sudėtingi bei komplikuoti, jog kai kurių iš jų nebūtų įmanoma išspręsti supaprastintu proceso keliu.

Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse yra numatyta atskira ir speciali proceso tvarka sprendžiant problemas, atsiradusias iš šeimos ir darbo santykių. Tai neužkertą kelio taikyti ginčų dėl nedidelių sumų nagrinėjimo tvarkos, tačiau, pirmiausiai neturi būti pažeidžiamos nuostatos, reglamentuojančios minėtų šeimos ir darbo teisinius santykius.

²⁶ Norkus R. Sumarinis civilinių bylų nagrinėjimas: teoriniai ir praktiniai aspektai: daktaro dis.soc. mokslai: teisė (6F)/ MRU.-V., 2005. P. 195-196.

²⁷ Ten pat.

²⁸ Ten pat, P. 205.

²⁹ Ten pat, P. 205-206.

Kitas aspektas yra tai, jog kyla ginčytinas klausimas dėl nagrinėjamos sumos. Daugumoje valstybių yra nustatytos atitinkamos sumos, kurių pagrindais galima arba negalima nagrinėti bylą ginčų dėl nedidelių sumų nustatyto specialiu procesu. Esminė LR CPK 441 straipsnio taikymo prielaida yra ta, kad ginčo suma nebūtų didesnė nei 1000 litų. Sprendžiant, ar ši sąlyga įvykdyta, turi būti atsižvelgiama į ginčo vertę ieškinio pareiškimo metu. Tokia išvada daroma, remiantis CPK 135 straipsnio 1 dalimi, kurioje numatyta, kad jei ieškinys turi būti įkainotas, tai ieškinio suma turi būti nurodoma teismui pateikiamame ieškinyje. Aišku gali pasitaikyti atveju, kai ieškinio pateikimo teismui metu ginčijama suma neviršijo numatytos ribos, tačiau nagrinėjant byla supaprastinta tvarka paaiškėjo (pvz.: buvo patikslintas ieškinys), kad vis tik ieškinio suma yra didesnė nei 1000 litų. Tokiu atveju teismas vėl gi galėtų pasinaudoti savo teise ir nuo supaprastinto proceso grįžti prie bendrųjų proceso taisyklių taikymo.

LR CPK įtvirtinta 1000 litų suma nesiekia Europos Bendrijų Komisijos Žaliojoje³⁰ knygoje dėl Europos teismo įsakymo proceso ir priemonių, skirtų supaprastinti ir pagreitinti smulkių turtinių ginčų nagrinėjimą rekomenduojamo, tarp 1000 eurų ir 2000 eurų esančio, atribojimo kriterijaus. Tačiau mūsų valstybės ekonomikos, pragyvenimo lygis yra daug žemesnis nei senosiose Europos Sąjungos valstybėse narėse, todėl buvo nustatytas mažesnis atribojimo kriterijus. Pats ginčų dėl nedidelių sumų nagrinėjimo institutas mūsų įstatymo leidėjo buvo įtvirtintas ne tik turint tikslą pagreitinti, palengvinti procesą, bet ir norint suvienodinti Europos Sąjungos teisę. Tačiau perimant kitų šalių teisinę praktiką bei rekomendacijas visada atsižvelgiama (bent jau turėtų būti atsižvelgiama) į savo valstybės poreikius ir galimybes, nustatant kas geriausia ir realiausia mums.

1.3. Teisės aktai, reglamentuojantys ginčų dėl nedidelių sumų nagrinėjimą bei su juo susijusius aspektus

Teisės aktų, reglamentuojančių ginčų dėl nedidelių sumų nagrinėjimą, bei su šio proceso bylų nagrinėjimo atitinkamais aspektais nėra itin daug. Vienas pagrindinių tai Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas, tiksliau jo 441 straipsnyje išvardintos nuostatos.

Kita vertus, įvertinant pastarojo proceso paskirtį, tikslus, uždavinius bei principus, tenka pažymėti, jog jis apima daugelį teisės aktuose reglamentuojamų principų, bei keliamų tikslų, t.y. kokybiškumo, ekonomiškumo, koncentruotumo principai yra reglamentuojami ir visame civilinio proceso kodekse, ir Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse, ir Lietuvos Respublikos

³⁰ <http://www.europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/133212.htm>

administracinės teisės pažeidimų kodekse, ir Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, ir Europos Žmogaus Teisių konvencijoje bei daugelyje kitų, tiek Lietuvos, tiek užsienio teisės aktuose, reglamentuojančiuose bylinėjimosi procesinius niuansus.

Reiktų nepamiršti ir teismų praktikos, nes teismai kai kuriose savo nutartyse išaiškina, kokiais atvejais ar kokias pagrindai galimas ir yra taikomas ginčų dėl nedidelių sumų nagrinėjimo procesas, kokiose ribose, kokiems pagrindiniams tikslams ir kokios gali būti pagrindinės išimtys.

II. TEISMO DISKRECINĖS VEIKLOS PROCESINIAI, GINČŲ DĖL NEDIDELIŲ SUMŲ NAGRINĖJIMO INSTITUTO, YPATUMAI

2.1. Ginčų dėl nedidelių sumų nagrinėjimui taikytinų procesinių formų ypatumai

Apskritai, vadovaujantis tiek civilinio proceso straipsniuose įtvirtintomis normomis, tiek teisės literatūra, summarinio proceso bylinėjimosi formos pasižymi greitesnio nei įprasta bylos išnagrinėjimo ginčo teiseną ir nereikalaujama tokio bylos aplinkybių ištyrimo laipsnio, koks yra būtinas nagrinėjant bylas bendrąja ginčo teiseną tvarka. Tuo summariniai procesai skiriasi nuo kitų spartesnių bylų nagrinėjimo būdų, kuriuos taikant greitesnio bylos išnagrinėjimo siekiama aktyvesne teisėjo veikla, nors juose ir būtų naudojama proceso supaprastinimo sąvoka.

Kadangi darbo tema yra ginčų dėl nedidelių sumų nagrinėjimas, bei pastarojo proceso taikytinos formos bei atskiri bylos nagrinėjimo niuansai, tai tokiu būdu, darbe toliau bus išsamiau aprašoma bei analizuojama tik pastaroji summarinio proceso forma bei jos taikymo atskiri ypatumai bylos nagrinėjimo metu.

Atitinkamus ypatumus numato Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 441 straipsnis. Tai yra visiškai nauja forma (nuo naujojo Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodekso priėmimo) Lietuvos civilinio proceso teisėje, perimta iš Vokietijos CPK (495 a. straipsnis), o analogiškos formos plačiai taikomos ir kitose valstybėse. Tiesioginis šios formos tikslas yra užtikrinti proceso koncentruotumo principo įgyvendinimą ir padidinti teismo darbo našumą.³¹

Dėl šio proceso (ginčų dėl nedidelių sumų nagrinėjimo) tikslingumo ir jo gebėjimo pasiekti keliamus tikslus teorijoje kyla nemažai ginčų. Šios formos priešininkai teigia, kad abejonių kelia kelios aplinkybės:

1) 1976 m. atitinkamas Vokietijos CPK 510 c straipsnis buvo panaikintas motyvuojant tuo, kad teismas nesinaudojo savo teise pačiam spręsti dėl proceso formos ir turinio, o pradėjęs tokį procesą, dažniausiai vis tiek būdavo grįžtama prie įprastų formų;

2) yra gana mažai galimybių, kad šio straipsnio pagrindu susiformuos savarankiška proceso rūšis, nes teismo laisvo apsisprendimo teisė iš esmės riboja teisės būti išklaustam

³¹ Nekrošius V. Sumarinio proceso formos pagal naująjį Civilinio proceso kodeksą. // Justitia. 2003, Nr. 1-2. P. 45.

principas, o tinkamas jo įgyvendinimas preziūuoja procesą, kuris iš esmės nesiskiria nuo įprasto.

Net ir šios formos kritikai vis vien pripažįsta, kad numatyta galimybė surašyti trumpesnį, supaprastintos formos sprendimą yra ne tik esminis teismo ir pagalbinio personalo darbo palengvinimas, bet ir veiksminga proceso koncentruotumo priemonė.³²

Proceso koncentruotumas yra įtvirtintas kartu su ekonomiškumo principu LR CPK 7 str. Literatūroje kartais tapatinami proceso operatyvumo (greitumo) bei koncentruotumo principai.³³ Toks supratimas riboja galimybę atskirti tikslą (kuo greitesnis bylos išsprendimas) nuo priemonės tikslui pasiekti (koncentruoto proceso).

Teismo procesas gali būti spartinamas (koncentruojamas) įvairiais būdais: nustatant terminus procesiniams veiksams atlikti, taikant sankcijas už jų pažeidimą, derinant bylos nagrinėjimą žodžiu su rašytiniu jos nagrinėjimu ir pan.

Procesui pagreitinti skirtas ir kooperacijos principas, įtvirtintas LR CPK 8 str. Juo išreiškiamas ginčo šalių ir teismo bendradarbiavimas, kai teismas įstatymo nustatyta tvarka imasi priemonių, kad byla būtų tinkamai ir greitai išnagrinėta. Taigi teismas privalo turėti visas teises, būtinas šiems tikslams užtikrinti ir aktyviai veikti.³⁴

Dėl šios priežasties LR CPK normose yra įtvirtintas teisėjo vadovavimo procesui principas. Vadovavimas čia suprantamas formaliai, nes teisėjas lieka nešališkas, nėra pažeidžiami dispozityvumo, rungimosi ir kiti proceso principai, tačiau jis koordinuoja šalių veiksmus procese, siekdamas sparčiau, ekonomiškiau ir veiksmingiau išnagrinėti bylą. Teisėjo vadovavimo procese intensyvumas priklauso nuo bylos pobūdžio, ar ji susijusi su viešojo intereso gynimu, ar šalys turi advokatus ir nuo kitų panašių aplinkybių. Taigi teisėjui suteikiamas aktyvus vaidmuo, o tai kiekvienu atveju priklauso nuo pačio teisėjo asmenybės.

Analizuojant ginčų dėl nedidelių sumų nagrinėjimo ypatumus atkreiptinas dėmesys, jog teismo diskrecijos teisė yra spręsti, kaip byla gali būti išnagrinėta greičiau bei efektyviau, tačiau tai jokių būdu nereiškia, kad teismas turi teisę taip elgtis nepaisydamas civiliniam procesui keliamų tikslų ir teismo išaiškinimo pareigos. Teismo nuožiūra yra saistoma.

Pažymėtina ir tai, jog laisvai spręsti dėl proceso formos ir turinio yra bylą nagrinėjančio teismo teisė, bet jokių būdu ne pareiga.

Teismo nuožiūrą gali apriboti procese dalyvaujančios šalys. Šalių įtaka šiuo atveju pasireiškia tuo, kad net vienos šalies prašymu byla turi būti nagrinėjama žodiniame procese (LR CPK 441 str. 1 d.). Taigi, galima būtų daryti išvadą, jog pati bylos nagrinėjimo pasirinkimo

³² Nekrošius V. Sumarinio proceso formos pagal naująjį Civilinio proceso kodeksą. // Justitia. 2003, Nr. 1-2. P. 45.

³³ Nekrošius V. Kooperacijos principas civiliniame procese // Teisė. 1999, Nr. 33(2). P. 41.

³⁴ Ten pat, P. 40.

forma (rašytinio ar žodinio proceso tvarka) lyg ir yra bylos šalių diskrecijos teisė, t. y. bylos šalys šiuo atžvilgiu (pasirenkant teismo proceso nagrinėjimo formą) gali pareikšti savo nuomonę bei taip įgyvendinti turimą teisę.

Kitas labai svarbus ginčų dėl nedidelių sumų nagrinėjimo formos ypatumas tas, jog teismas turi teisę bet kuriame bylos nagrinėjimo etape pereiti ir, atvirkščiai, bet kada gali grįžti prie įprasto ginčo teisenos bylos nagrinėjimo. Toks nustatytas bylos nagrinėjimo liberalumo principas viena vertus yra gerai, nes galima, bylai tapus neaiškiai ar sudėtingai, pereiti prie bendros ginčo teisenos formos nagrinėjimo proceso, bet kita vertus, tai įneša bylos nagrinėjimui nestabilumo, neaiškumo.

LR CPK 441 str. normos įtvirtina teismo teisę nuspręsti dėl bylos nagrinėjimo formos ir tvarkos. Taigi kalbama apie teismo teisę spręsti dėl pasirengimo teisminei nagrinėjimui ir teismo nagrinėjimo formos bei turinio laisvo pasirinkimo. Nors kita vertus, pažymėtina tai, jog ši teismo teisė apima tik tas LR CPK nuostatas, kurios susijusios su bylos aplinkybių tyrimu (įrodinėjimas) bei sprendimo surašymu.

„Teismas yra laisvas spręsti, žodiniame ar rašytiniame procese bus nagrinėjama byla ir kaip bus aiškinamos esminės ginčijamos bylos aplinkybės (teismo teisė pačiam lemti įrodinėjimo proceso turinį). Visi kiti civilinio proceso etapai (pvz., civilinės bylos iškėlimas) lieka didžia dalimi nepakitę.“³⁵

Atkreiptinas dėmesys, kad teismo teisė spręsti dėl proceso formos ir turinio visiškai neturi įtakos materialiosios teisės galiojimui t.y. bet kokių atveju kaip byla bebūtų nagrinėjama, bendraja ginčo teisenos nagrinėjimo tvarka ar supaprastinat, t. y. summarinio proceso tvarka, vis tiek teismas turi atilikti savo pareigą ir bylą išnagrinėti tinkamai pagal visas materialinės bei procesinės teisės nuostatas, tikslus ir principus, įtvirtintus Lietuvos Respublikos civiliniame bei civilinio proceso kodeksuose ar kituose Lietuvos Respublikos įstatymuose.

Taip pat atkreiptinas dėmesys į tai, jog kaip ir kiekviename procese, teismas privalo imtis priemonių, kad būtų išaiškintos visos esminės bylos aplinkybės. LR CPK 2 ir 158 straipsnių nuostatos lieka visiškai nepakitusios, kiek tai susiję su civilinio proceso tikslais ir teismo išaiškinimo pareiga. Nepakitusi išlieka ir šalių pareiga rūpintis proceso skatinimu, dispozityvumo principo turinys (teismas ir toliau saistomas šalių valios). Be to, galima teigti, kad teismas kur kas laisviau gali rinktis bylos nagrinėjimo priemones, t. y. ne tik tas, kurios nurodytos CPK 159 straipsnyje.³⁶

Teismas taip pat privalo užtikrinti tinkamą šalies teisės būti išklaustyta procese principo įgyvendinimą:

³⁵ Nekrošius V. Sumarinio proceso formos pagal naująjį Civilinio proceso kodeksą. // Justitia. 2003, Nr. 1-2. P. 46.

³⁶ Ten pat.

1) šalims turi būti suteikta galimybė pareikšti savo nuomonę esminiais bylos nagrinėjimo klausimais;

2) šalims turi būti sudaryta galimybė pateikti klausimus liudytojams ir ekspertams;

3) šalims turi būti sudaryta galimybė susipažinti su visa byloje esančia medžiaga;

4) teismo teisė atsisakyti priimti pavėluotai pateiktus įrodymus negali būti šiame procese aiškinama plečiant.

Šalių teisės, ginčų dėl nedidelių sumų nagrinėjimo procese, dar aptarsime atskirai kitame darbo skyriuje.

Minėta, kad šis supaprastintas procesas suteikia teismui nemažai galimybių įrodinėjimo procese. Vokietijoje net pripažįstama teismo teisė telefonu apklausti liudytojus ar ekspertą.³⁷

Jei viena iš šalių arba abi šalys reikalauja žodinio bylos nagrinėjimo, tai nereiškia, kad teismas, tuo pačiu, yra įpareigotas vykdyti žodinį įrodymų tyrimą. Teismui išlieka teisė spręsti dėl įrodymų tyrimo formos ir tvarkos. Šalies teisė reikalauti žodinio bylos nagrinėjimo iš esmės nėra ribota, todėl atitinkamas prašymas gali būti pareiškiamas bet kuriuo bylos nagrinėjimo etapu. Šalies prašymas įsakmiai įpareigoja teismą, taikyti būtent žodinį bylos nagrinėjimo procesą, taigi teismo diskrecijos teisė, dėl bylos nagrinėjimo tvarkos, šiuo atžvilgiu išnyksta.

Kalbant apie sutrumpintą sprendimo formą būtina pabrėžti, kad tai taip pat yra teismo teisė, o ne pareiga, kaip konstatuoja LR CPK įtvirtintos normos. Teismas yra visiškai laisvas surašyti sprendimą, visiškai atitinkantį bendruosius bylos nagrinėjimui keliamus reikalavimus, tačiau gali surašyti sprendimą, kuriame turi būti tik įžanginė ir revoliucinės dalys, taip pat trumpai išdėstyti motyvai. Akivaizdu, kad sprendime gali visai nebūti aprašomosios dalies. Bet aprašomosios dalies esmė – suteikti pakankamai informacijos aukštesnės instancijos teismui. Jei byloje dalyvaujantys asmenys nusprendė kreiptis į apeliacinį teismą (aišku jei apeliuojamo ginčo suma nėra mažesnė kaip 250 litų), tai ar pakaks tokio supaprastinto sprendimo? Juk sprendime nebus ne tik aprašomosios dalies, bet ir motyvai (kuo remiantis teismas priėmė tokį sprendimą) bus pateikti tik sutrumpintai, to gali nepakakti apeliacinės instancijos teismui. Šiuo atveju įstatymo leidėjas galėtų numatyti išlyga, kad jei byla nagrinėjama remiantis ginčų dėl nedidelių sumų priteisimo ypatumais ir ieškinio suma yra didesne nei 250 litų (bet neviršija 1000 litų), teismas privalo surašyti sprendimą, atitinkantį bendruosius reikalavimus (vien dėl to, kad šalys turi teisę paduoti apeliacinį skundą). Nes kitaip, pirmosios instancijos teismas, palengvindamas darbą sau, apsunkina aukštesnės instancijos teismo darbą.

Kasacija dėl smulkių turtinių ginčų yra faktiškai negalima, kadangi pagal LR CPK 341 str. kasacija negalima turtiniuose ginčiuose, jei ginčijama suma yra mažesnė nei 5000 litų.

³⁷ Nekrošius V. Sumarinio proceso formos pagal naująjį Civilinio proceso kodeksą. // Justitia. 2003, Nr. 1-2. P. 46.

2.2. Teismo vaidmuo bei ribos ginčų dėl nedidelių sumų nagrinėjimo procese

Analizuojant teismo vaidmenį bei jo ribas ginčų dėl nedidelių sumų nagrinėjimo aspektu, pirmiausiai būtų tikslinga aptarti svarbiausius taikytinus principus bei jų būtinumą teismo procesui, svarbu nustatyti jų sąveiką su bendraisiais principais, tiek įtvirtintais atitinkamose teisės normose, tiek suformuluotais teismų praktikos ir teisės doktrinos.

Svarbiausiu iš analizuojamų principų reikėtų laikyti proceso operatyvumo principą, kuris, įtvirtintas net Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje. CPK 2 str., įvardijančiame civilinio proceso tikslus, vėlgi randame įtvirtintą siekį „kuo greičiau atkurti teisinę taiką tarp ginčo šalių“. Remdamiesi šių nuostatų analize proceso operatyvumą galime apibrėžti kaip tam tikrą principą - tikslą, kurio esmė - kuo greičiau ir teisingai išnagrinėti bylą, o drauge atkurti pažeistą visuomeninių santykių harmoniją.³⁸ Ko pagrindu ir siekiama taikant ginčų dėl nedidelių sumų nagrinėjimo formą teismo vaidmens – darbo sugaišto laiko aspektu.

Kita vertus kiekvienam tikslui pasiekti reikalingos tam tikros priemonės. Siekiant proceso operatyvumo kaip priemonės veikia anksčiau minėti principai - koncentruotumo, kooperacijos, teisėjo vadovavimo procesui.

Šie principai taip pat turi ir savo tikslus, tačiau, lyginant su proceso operatyvumo principu, siauresnius, konkretesnius, tai, galima teigti, lyg atskiri operatyvumo principo aspektai. Pasiekus šių principų tikslus, pasiekiamas ir proceso operatyvumo tikslas. Atskiru koncentruotumo principo tikslu galima laikyti proceso veiksmų ir medžiagos sutelktumą. Tai užtikrina tinkamą pasiruošimą procesui ir suteikia galimybę išnagrinėti bylą per vieną posėdį (pvz., ginčų dėl nedidelių sumų nagrinėjimo metu turi būti pateikta visa įrodymus grindžianti medžiaga vienu metu, tam kad tinkamai, greitai ir operatyviai būtų galima viską išnagrinėti).

Kooperacijos principo tikslas - aktyvus, produktyvus ginčo šalių ir bylą nagrinėjančio teismo bendradarbiavimas, vėlgi siekiant aukštesnio tikslo - kuo greičiau išspręsti ginčą ir priimti byloje teisingą sprendimą.³⁹

Dar detaliau nagrinėjant operatyvumo, koncentruotumo, kooperacijos principų santykį, galima išvelgti kooperacijos principo pavaldumą koncentruotumo principui: koncentruotumo principas numato priemones proceso operatyvumui pasiekti, o kooperacijos principas nurodo šių procesinių priemonių įgyvendinimo būdus (pvz., pagal koncentruotumo principą šalys pačios privalo rūpestingai ir laiku pateikti įrodymus).

³⁸ Nekrošius V. Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės. Vilnius: Justitia, 2002.

³⁹ Nekrošius V. Kooperacijos principas civiliniame procese // Teisė, 1999. Nr. 33(2). P. 36.

Teisėjo vadovavimo procesui principo tikslas išplaukia iš pasirinktos civilinio proceso mokyklos keliamų idėjų- bylą nagrinėjantis teismas privalo rūpintis kaip galima išsamesniu ir greitu bylos nagrinėjimu, t.y. siekti, kad būtų įgyvendinti proceso koncentruotumo ir kooperacijos principai.

Ekonomiškumo principo tikslas - kuo mažesnėmis laiko ir lėšų sąnaudomis išspręsti ginčą. Apskritai į ekonomiškumo principą galima žvelgti dviem aspektais: kaip į tikslą, kuriam įgyvendinti pasitelkiamos koncentruotumo, kooperacijos, teisėjo vadovavimo procesui principų siūlomos priemonės, kita vertus, kaip į būtiną šių principų įgyvendinimo pasekmę, kurią galima išreikšti paprasta formuluote - kuo procesas greitesnis, tuo jis ekonomiškesnis. Apibendrinant darytina išvada, kad proceso operatyvumas yra principas ir tikslas pats savaime, o kiti analizuojami principai veikia tarsi priemonės šiam tikslui pasiekti. Nuosekliai laikantis iš šių principų išvestų teisės normų reikalavimų bus įgyvendinta greito proceso idėja, neaukojant teisingumo interesų, ko teoriškai ir siekiama, taikant ginčų dėl nedidelių sumų nagrinėjimo proceso formą.

Šių principų turinys gali būti tinkamai atskleistas tik socialiniu aspektu, kadangi galiojančio LR CPK pagrindas yra socialinio civilinio proceso mokykla, be to, proceso socialinės funkcijos tikslas yra kuo greičiau, paprasčiau ir pigiau išspręsti ginčą.⁴⁰

Proceso koncentruotumas, nagrinėjant jį per socialinio proceso modelio prizmę, reiškia kartu siekį realizuoti greito proceso idėją ir užtikrinti, kad socialinis konfliktas būtų kuo sparčiau išspręstas. Koncentruotumo principas gali būti įgyvendinamas dviem būdais: procesinės medžiagos koncentracija ir procesinių veiksmų koncentracija.⁴¹ Pastarieji būdai yra įgyvendinami teismo ir šalių, taigi principo turinį sudaro teismo pareiga rūpintis kuo greitesniu bylos išnagrinėjimu ir užkirsti kelią bet kokiems mėginimams vilkinti procesą, o kita vertus - šalių pareiga rūpintis proceso skatinimu.⁴² Todėl akivaizdu, jog iš koncentruotumo turinio išplaukia kooperacijos bei teismo vadovavimo procesui principai.

Kooperacijos principo turinys yra atskleidžiamas per teismo ir šalių bendradarbiavimo pareigą, kai teismas esant reikalui pasiūlo šaliai pasirūpinti atstovavimu, nurodo aplinkybes, kurios papildomai turi būti įrodytos, teikia klausimus ir pan., o šalys, atsižvelgdamos į teismo pastabas, rūpinasi tinkamai ir sąžiningai atlikti savo procesines pareigas. Įgyvendinant toki bendradarbiavimą, tampa įmanomos aktyvaus teisėjo civiliniame procese idėjos, kurios yra teisėjo vadovavimo procesui principo turinys.

⁴⁰ Nekrošius V. Francas Kleinas apie civilinio proceso tikslus ir principus bei jų įgyvendinimo metodus // Teisė. 1999. Nr. 33 (1). P. 44.

⁴¹ Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika. I tomas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. P. 49.

⁴² Mikelėnas V. ir kt. Civilinio proceso teisė. I tomas. Vilnius: Justitia, 2003. P. 204.

Šios idėjos yra būdingos socialiniam civiliniam procesui. Iš esmės proceso metu tam tikri šalių veiksmai skatina atitinkamą teisėjo veiklą siekiant priimti tinkamą sprendimą.

Vyksta bendradarbiavimas, kuriam vadovauja teismas, siekdamas koncentruoto ir veiksmingo proceso. Jei yra laikomasi šių trijų principų, savaime įgyvendinamas ir proceso ekonomiškumo principas, kurio turiniu galima laikyti teismo pareigą kiek galima ekonomiškiau naudoti tiek valstybės, tiek proceso šalių lėšas. Kuo greičiau atkuriamą socialinę taiką, stabilumą, tuo ekonomiškėnis yra procesas.

Taigi koncentruotumo, kooperacijos, teisėjo vadovavimo procesui ir proceso ekonomiškumo principai pagal savo turinį yra skirti įgyvendinti socialinei civilinio proceso funkcijai - būtinumui kuo greičiau atkurti ginčo pažeistus normalius visuomeninius ir ekonominius santykius.⁴³

Analizuojant šių principų įtvirtinimą LR CPK kiek tai susiję su ginčų dėl nedidelių sumų nagrinėjimu, pirmiausia būtų tikslinga apžvelgti konkrečių principų normas, kuriose yra įtvirtintos teismo teisės ir pareigos.

Proceso koncentracijos ir ekonomiškumo principai yra įtvirtinti CPK 7 str., kur nustatyta, jog teismas turi imtis kodekse nustatytų priemonių, kad būtų užkirstas kelias procesui vilkinti, ir turi siekti, kad byla būtų išnagrinėta teismo vieno posėdžio metu, jeigu tai nekenkia tinkamai išnagrinėti bylą, taip pat, kad įsiteisėjęs teismo sprendimas būtų įvykdytas per įmanomai trumpesnį laiką ir kuo ekonomiškiau.

Šios normos yra konkretizuojama kituose LR CPK straipsniuose: 72 str. yra nurodyta teismo pareiga rūpintis, kad civilinė byla teisme būtų išnagrinėta per kuo trumpesnį laiką; 181 str. nustatyta teismo teisė atsisakyti priimti pavėluotai pateiktus įrodymus; 158-160 str. suformuluota teismo posėdžio pirmininko pareiga rūpintis, kad byla būtų išnagrinėta per kuo trumpesnį laiką ir nebūtų vilkinamas jos nagrinėjimas; 179 str. teismui suteikta papildomų teisių įrodinėjimo procese; yra ir kitų atitinkamų CPK normų. Atkreiptinas dėmesys, jog paminėti straipsniai sudaro sąlygas ir ekonomiškam procesui, kadangi jais yra siekiama pagreitinti, sukcentruoti procesą, taigi kartu padaryti jį pigesnį. Kooperacijos principą, reglamentuojantį teismo teises ir pareigas, galima išvelgti keliuose CPK straipsniuose.

Teismo pareiga bendradarbiauti su šalimis, imtis priemonių, kad byla būtų tinkamai išnagrinėta, yra įtvirtinta 8 str. Ši pareiga yra detalizuojama 161 str., kur nurodyta teismo teisė pasiūlyti šaliai pasirūpinti advokatu; 159 str. - užduoti klausimų, reikalauti iš šalių paaiškinimų, nurodyti aplinkybes, kurias būtina nustatyti, pareikalauti įrodymų arba rinkti įrodymus savo iniciatyva; 240, 243 str. yra nurodyta teisė išaiškinti šalims jų procesines teises ir pareigas. Be

⁴³ Nekrošius V. Francas Kleinas apie civilinio proceso tikslus ir principus bei jų įgyvendinimo metodus // Teisė. 1999, Nr. 33 (1). P. 46.

kooperacijos, šitie straipsniai įtvirtina teisėjo vadovavimo procesui principą, juk nors bendradarbiavimas turi būti abipusis, tai nereikia, kad jo dalyviai yra lygiaverčiai.

Anksčiau minėtas teismo teisės ir pareigas apima proceso operatyvumo principas, kadangi jos visos iš esmės yra skirtos paskatinti procesą vykti greičiau, sklandžiau, kuo mažesnėmis brangaus laiko bei lėšų sąnaudomis.

Teismai vykdo teisingumą, tačiau jų veikla yra apribota, nes teismai negali kurti teisingumo. Kas yra svarbiau – ar teismo procesas, ar teismo nuožiūros įgyvendinimas tame procese? Mūsų nuomone svarbesnis yra teismo procesas, nes teismo nuožiūra yra ne visuomet įgyvendinama, kadangi teismo procesas vykdomas pagal nustatytą tvarką, kurioje dažnai nelieka vietos teismo diskrecijai. Tai kaip gi galima apibūdinti teismo nuožiūrą? Ar teismo nuožiūra turi ribas? Kaip tai įsisavinama tokioje demokratinėje – teisinėje valstybėje – Lietuvoje? Ar teismo nuožiūros įgyvendinimas suderinamas su teismo objektyviškumu?

Terminas „nuožiūra“ gali reikšti skirtingus dalykus, skirtinguose kontekstuose. Naudoti nuožiūrą – reiškia išsirinkti tarp kelių alternatyvų, aišku tik tada, kai tos alternatyvos yra teisėtos. Nuožiūra reiškia laisvę pasirinkti tarp skirtingų sprendimo galimybių. Nuožiūra – tai galimybė išsirinkti tarp dviejų ar daugiau veiksmų, kurie gali privesti prie padėties išaiškinimo. Kitaip tariant – teismo nuožiūra reiškia galimybę, kurią įstatymas duoda teismui, kad šis pasirinktų iš kelių alternatyvų, iš kurių kiekviena teisėta.⁴⁴ Taip tikimasi, kad teismai dirbs ne mechaniškai, bet ims mąstyti, svarstyti, tikrinti ir tobulėti. Tačiau teismo nuožiūros įgyvendinimas turi turėti ribas. Svarbu, kad per teismų nuožiūrą nebūtų išreikštos teisėjų emocijos.

Kaip matome nuožiūra suteikia pasirinkimo laisvę iš kelių variantų, todėl kai yra tik vienas pasirinkimo variantas, nuožiūros taikyti negalima, nes teismas turi tik vieną galimybę veikti ir todėl neturi pasirinkimo laisvės. Aišku, nėra kalbos apie nuožiūrą ir tuo atveju, jei galimybė rinktis yra rinktis tarp teisėto ir neteisėto. Teismas privalo veikti tik teisėtai. Kelių variantų pasirinkimas įpareigoja teisėją išsirinkti vieną, labiausiai tai situacijai tinkamą variantą. LR CPK 441 str. įtvirtinta teismo teisė pasirinkti kokia forma ir tvarka bus nagrinėjama byla ir iškart numatytas apribojimas, kad byla nagrinėjama žodinio proceso tvarka, jeigu dėl to yra bent vienos šalies prašymas. Būna atvejų, kai teismo nuožiūros įgyvendinimas yra labai siauras, apribotas, kai teisėjui leidžiama rinktis tik tarp dviejų teisėtų alternatyvų, nes kitų alternatyvų paprasčiausiai nėra.

Ginčiuose dėl nedidelių sumų priteisimo, teismas savo nuožiūra gali naudotis renkantis kokia forma ir kokia tvarka bus nagrinėjama byla. Teismo nuožiūra būna nustatoma

⁴⁴ Барак А. Судейское усмотрение. Москва: Норма, 1999. С. 13.

sprendžiant įvairias problemas. Štai LR CPK 441 str. įtvirtintų normų atžvilgiu nuožiūra numatyta siekiant pagreitinti ir supaprastinti procesą.

Kiekvienas ginčas ar iškilusi problema turi savo sprendimą. Jeigu ginčas kyla dėl nedidelės sumos, tai nereiškia, kad byla bus paprastai ir lengvai išsprendžiama. Ginčų dėl nedidelių sumų nagrinėjimo atveju teismas, sprenddamas ginčą ar nagrinėdamas bylą gali taikyti savo diskreciją. Teismo nuožiūra turi siauresnes ar platesnes ribas. Teismas turi teisę pats nuspręsti kokia forma ir tvarka bus nagrinėjama byla, tačiau šią teismo diskrecijos teisę riboja LR CPK 441 str. 2 d. įtvirtinta nuostata, kad „byla nagrinėjama žodinio proceso tvarka, jeigu dėl to yra bent vienos šalies prašymas“⁴⁵. Prašymą dėl žodinio bylos nagrinėjimo gali pareikšti bet kuri šalis – tiek ieškovas, tiek atsakovas. Žodžiai „bent vienos šalies prašymas“ reiškia, kad prašymą dėl bylos nagrinėjimo žodinio proceso tvarka gali pareikšti abi šalys nepriklausomai viena nuo kitos.

Kiekviena teisinė problema turi tik vieną teisingą sprendimą. Galbūt teismo nuožiūra yra nereikalinga, nes būtų sudaromos sąlygos teismui piktnaudžiauti? Reikėtų panagrinėti, kokiais atvejais būtų tikslinga nustatyti teismo diskreciją. Galbūt teismams reikėtų suteikti dar daugiau laisvės ir numatyti teismo nuožiūrą visose sferose. O gal teismo nuožiūra yra reikalinga tik tai sudėtingose, arba kaip tik nesudėtingose ir paprastose bylose, norint pagreitinti procesą. Lietuvos teisinėje sistemoje teismo nuožiūra įgyvendinama ne visuose teisiniuose sprendimuose, o tik tai kai kuriuose.

Nagrinėjant LR CPK matyti, kad daugiau yra nustatyta teismo teisių, laisvių, pareigų, bet ne nuožiūra. Teismas vykdydamas savo nuožiūrą, vadovaudamasis savo požiūriu, suteikia normai reikšmės. Reiškia ši norma yra išskiriama iš visos normų sistemos. Yra daug teisinių normų, kurių reikšmė tokia paprasta ir suprantama, kad taikyti teismo nuožiūrą būtų netikslinga. Kai kurios iš šių normų reikalauja nedaug teisėjo pastangų, kad suprasti ir išaiškinti konfliktą ir tokiu atveju teismo nuožiūrai nelieka vietos. Tai vadinamos lengvos bylos (easy cases). Teismo nuožiūra nėra nustatyta ten kur viskas yra aišku ir paprasta, nes tokiu atveju yra tik tai viena galimybė pasirinkti teisėtą sprendimą ir teisėjas privalo pasirinkti būtent tą sprendimą.

Ginčų dėl nedidelių sumų procese, kaip jau buvo minėta anksčiau, vadovaujantis LR CPK 441 straipsniu, yra nustatyta teismo diskrecijos teisė. Pastarajame straipsnyje numatytas proceso supaprastinimo galimybių taikymas nepriklauso nuo šalių valios. Jas teismas taiko *ex officio*, pats sprenddamas, kurių civilinio proceso nuostatų būtina laikytis, o kurias taikyti konkrečiu atveju būtų netikslinga.⁴⁶ Šio proceso metu teisėjas bet kurioje bylos nagrinėjimo

⁴⁵ Lietuvos Respublikos Civilinio Proceso Kodeksas 441 str. 2d. P. 130.

⁴⁶ Norkus R. Sumarinis civilinių bylų nagrinėjimas: teoriniai ir praktiniai aspektai: daktaro dis.soc. mokslai: teisė (6F)/ MRU.-V., 2005. P. 201.

stadijoje gali nuspręsti toliau tęsti bylos nagrinėjimą pagal suminio proceso taisykles ir, analogiškai, bet kada grįžti atgal prie bendrųjų civilinio proceso taisyklių.

Tačiau, nors ir yra nustatyta įstatymiškai dėl teismo diskrecijos teisės, ginčų dėl nedidelių sumų nagrinėjamosiose bylose atveju, tik nustačius, kad proceso paspartinimo efektas pasiekiamas netiriant kai kurių bylos aplinkybių, gali būti taikoma teismo diskrecijos teisė, ar jau bent taip turėtų būti. Pažvelgę į nustatytas šios procedūrų taisykles, pamatysime, kad jų pagalba bylos gali būti išnagrinėtos greitai būtent dėl teismui suteikiamos galimybės nukrypti nuo bendrosios bylų tyrimo tvarkos ir neatsižvelgti į tam tikras, paprastai teisiškai reikšmingas aplinkybes.

Vis dėlto pripažintina, kad suteikiant teismui plačias nuožiūros įgyvendinimo ribas, klaidingo sprendimo tikimybė padidėja (pvz., apklausdamas liudytoją telefonu, teismas turi mažiau galimybių nustatyti, ar šis liudytojas sako tiesą), todėl siekis greičiau išnagrinėti bylą, nepaisant padidėjusios klaidingo sprendimo rizikos, leidžia ginčų dėl nedidelių sumų priteisimo nagrinėjimo ypatumus priskirti sumariams procesams.

Šiuo aspektu visos minėtos procedūros skiriasi nuo kitų spartesnių bylų nagrinėjimo būdų, net jei juose ir minima proceso supaprastinimo sąvoka. Pastarieji tam tikrų kategorijų civilinių bylų nagrinėjimo ypatumai, susiję su trumpesne proceso trukme, kitaip nei sumariniai procesai, yra nulemti didesnės viešojo intereso apsaugos, to siekiant bylą reikalaujama išnagrinėti ne tik greitai, bet ir visapusiškai bei nustatyti ne vien materialią, bet kartais galbūt net ir objektyvią tiesą procese.

Tuo tikslu teismui gali būti suteikiama teisė rinkti įrodymus savo iniciatyva (CPK 376 str. 1 d., 414 str. 1 d.), uždraudžiama priimti sprendimą už akių (CPK 378 str., 448 str. 9 d.), netgi rungimosi principas keičiamas, pavadinkime, inkvizicine bylos vedimo tvarka (CPK 443 str. 8 d.) ir kt. Panagrinėjus tokių bylų pobūdį, tampa aišku, kad čia apie tam tikrų teisiškai reikšmingų aplinkybių nenagrinėjimą proceso koncentruotumo sumetimais negali būti nė kalbos. Atvirksčiai, proceso paspartinimas tokiose bylose daugeliu atvejų pasiekiamas su itin aktyvaus teisėjo, turinčio įgaliojimus imtis priemonių greitai išsiaiškinti visas bylos aplinkybes, pagalba.⁴⁷ Atkreiptinas dėmesys į tai, jog prieš teismui pradėdant vadovautis CPK 441 straipsnyje įtvirtintomis taisyklėmis teismas iš principo turėtų informuoti šalis, apie tai, jog bus nesilaikoma bendrosios ginčo teisenos tvarkos, nors minėtame straipsnyje tai nenurodoma.

Taigi nors CK ir įpareigoja tam tikrus materialinio teisinio pobūdžio klausimus spręsti supaprastinto proceso tvarka, tarp LR CPK nustatytos šių klausimų sprendimo tvarkos ir sumarių procesų apskritai, lygybės ženklą dėti negalima. Bylose, susijusiose su didesne viešojo

⁴⁷ Norkus R. Sumarinis civilinių bylų nagrinėjimas: teoriniai ir praktiniai aspektai: daktaro dis.soc. mokslai: teisė (6F)/MRU.-V., 2005. P. 35-36.

intereso apsauga, greitesnis bylos išnagrinėjimas dažniausiai nėra pagrindinis tam tikriems procesiniams ypatumams keliamas tikslas, o yra aktyvaus teismo, besinaudojančio platesnėmis nei įprasta procesinėmis teisėmis, veiklos rezultatas. Ir nors greitas procesas daugeliu atvejų taip pat yra skatinamas, kartais net nustatant bylų išnagrinėjimo terminus (pvz., CPK 582 str. 2 d.), tačiau neabejotinai didesnė reikšmė teikiama visapusiškai išaiškinti bylos aplinkybes (pvz., CPK 443 str. 8 d.).

Tačiau problema yra ta, jog Lietuvoje labai retai pastaroji civilinio proceso forma yra taikoma praktikoje. Teismai dažnai ginču, nors ir dėl 50 Lt nagrinėja bendrąją ginčo teisenos tvarka, taigi ir pastaroji teismo diskrecijos teisė nepasireiškia taip dažnai kaip galėtų ir turėtų, nagrinėjant ginčus dėl nedidelių sumų.

Galima būtų daryti prielaidą, jog tokią situaciją sąlygoja dar visai neseniai atsiradęs Lietuvos civiliniame procese ginčų dėl nedidelių sumų institutas, baimė, jog nebus tinkamai įgyvendintas teisingumas, ar dar ne įtina pažįstamos instituto, proceso formos nagrinėjimo taisyklės. Dažniau yra taikomas pareiškimo dėl teismo įsakymo institutas, bet ne pastarasis.

Taigi, darytina išvada, jog tai, kad Lietuvoje teismai ne itin vadovaujasi ginčų dėl nedidelių sumų nagrinėjimo instituto nuostatomis, bei atitinkamomis pastarojo instituto taisyklėmis sąlygoja ir anksčiau išvardintų principų netinkamą įgyvendinimą.

Teismas į jam suteiktas diskrecijos teises, ginčų dėl nedidelių sumų nagrinėjimo institute, atsižvelgia nepakankamai rimtai ir efektyviai nenaudoja savo galimybių. Juk pasinaudojus teismui suteiktomis teisėmis sumažėtų tų pačių teismų darbo krūvis, būtų taupomas tiek bylos nagrinėjimo, tiek šalių bylinėjimosi laikas. Taip pat sumažėtų bylinėjimosi išlaidos, kurios ginčiuose dėl nedidelių sumų, dažnai pralenkia pačią ieškinio sumą.

2.3. Proceso šalių statusas: teisės bei galimybės sprendžiant ginčus dėl nedidelių sumų, ar į jų pageidavimus atsižvelgia teismas

LR CPK 5 straipsnyje nurodytas vienas iš pagrindinių civilinio proceso teisės principų, kuris teisės doktrinoje vadinamas teisminės gynybos prieinamumo principu. Jis nustatytas 1966 m. gruodžio 19 d. Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 2 straipsnio 3 dalyje, 1950 m. lapkričio 4 d. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 ir 13 straipsniuose, Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalyje, Teismų įstatymo 4 straipsnyje.

Šis principas reikšmingas nagrinėjant ginčus dėl nedidelių sumų proceso šalių teisės atžvilgiu. Ar valstybė privalo užtikrinti teisminę gynybą asmeniui, kurio reikalavimas yra

nedidelės vertės? CPK 441 straipsnyje nustatyta, kad nedidelė suma yra ta, kuri neviršija vieno tūkstančio litų. Taigi viršutinė riba kaip ir nustatyta, tačiau neapibrėžta apatinė riba. Dėl kokio dydžio sumos jau galima kreiptis į teismą? Ar teisė kreiptis į teismą teisminės gynybos yra toks visapusiškai universalus principas, jog reiškia kad galima kreiptis į teismą dėl vieno cento? Ar nebūtų tai piktnaudžiavimas savo teisėmis ir teismų darbu?

Šiuo atveju darytina prielaida, jog nei vienas protingas ir save, visuomenę ir teismus gerbiantis žmogus nesikreips į teismą dėl tokios juokingos sumos. Praktikoje būta pavyzdžių, tiesa ne Lietuvoje, kai į teismą kreipėsi asmenys dėl sumos, kuri neviršijo net vieno euro. Jei asmuo mano, kad jo teisės buvo pažeistos, reiškias jis turi teisę kreiptis į teismą. Ir nesvarbu ar dėl vieno ar dėl dešimt tūkstančių litų. Valstybė privalo užtikrinti teisminę gynybą, nes šiuo atveju teisės apribojimas yra neįmanomas. Toks apribojimas nėra nustatytas ir negalioja.

Šalys, ginčų dėl nedidelių sumų procese, turi savitų laisvių ir suvaržymų, jos gali rinktis proceso formą - žodinio ar rašytinio proceso tvarka bus nagrinėjama byla (šalys turi teisę prašyti, kad byla būtų nagrinėjama žodinio proceso tvarka arba nepateikti tokio prašymo ir, tuomet, byla bus nagrinėjama rašytine tvarka), tai visiškai atitinka 2002 12 20 Europos Bendrijos Žaliosios knygos išreikštus reikalavimus ginčų dėl nedidelių sumų procese. Taip pat teisė būti išklaustytiems, teisė paduoti įrodymus ir kt. Tačiau sprendimo dėl pačio proceso (sumarinio) taikymo, Lietuvoje turi išimtinai teismas. Šalims nenumatyta galimybė prašyti teismo, kad byla būtų nagrinėjama supaprastinto proceso tvarka. Pagrindinis klausimas dėl šalių teisių ginčų dėl nedidelių sumų procese kyla, tiek doktrinoje, tiek daugelio šalių svarstymuose, tiek mokslininkų diskusijose dėl šalių teisinės gynybos suteikimo klausimais. Ar reikia suteikti teisminę gynybą kai ginčas vyksta tik dėl mažos turtinės vertės objekto, kai teismo procesas kainuoja brangiau nei pats ieškinio dalykas?

„Išlaidos, kurias patirtų kreditorius, bandydamas gauti sprendimą prieš skolininką, lyginant su reikalavimo suma, dažnai yra neproporcingai didelės. Todėl dauguma valstybių narių sukūrė supaprastintas civilinio proceso taisykles, skirtas byloms dėl smulkių turtinių ginčų nagrinėti.“⁴⁸

Vienas iš motyvų savo reikalavimą apginti civilinio proceso pagalba yra ekonominis suinteresuotumas. Esant ginčui dėl nedidelės vertės objekto, ekonominis suinteresuotumas faktiškai išnyksta. Jei valstybės garantuojama teisminė gynyba šiuo atveju suteikiama, atsiranda tam tikras neatitikimas tarp procesą įtakančių išlaidų ir siekiamo rezultato, todėl dar kartą kyla klausimas ar ieškovas, besikreipiantis į teismą dėl nedidelės vertės objekto priteisimo, turi reikalavimo teisę į teismo pagalbą, ar tai galima traktuoti kaip piktnaudžiavimą teise?

⁴⁸ Green paper on a European order for payment procedure and on measures to simplify and speed up small claims litigation: Brussels, 2002.12.20 KOM (2002) 746 final. <http://www.europa.eu.int/scadplus/leg/n/lvb/133212.htm>.

Galbūt ginčai dėl nedidelių sumų neturėtų būti nagrinėjami teismuose, o nagrinėjami atskirai pagal kitą, nustatytą procesą. Remiantis lotynišku posakiu „minima non curat praetor“ (lot., „pretorius nesirūpina smulkmenomis“), galima daryti prielaidą, kad teisminė gynyba dėl smulkių turtinių ginčų neturėtų būti suteikiama. Šiuo posakiu ypač buvo remiamasi senesniais laikais, kai kildavo ginčas dėl teisės į teisminę gynybą, susijusią su nedidelėmis sumom. Senovės Romos teisėje nebuvo galima gauti teismo sprendimo dėl nedidelės vertės objektų priteisimo. Senovės Romoje ši pozicija buvo grindžiama tuo, kad toks brangus ir trūkstamas teisėjų darbo laikas neturi būti apsunkintas nagrinėjimu tokios nedidelės vertės ginču, kai santykis tarp daikto vertės ir rezultatui pasiekti reikalingų išlaidų tampa visiškai neproporcingas.⁴⁹ Taigi buvo akivaizdu, kad sąnaudos dėl smulkiųjų bylų nepasiteisina, jei tokių pačių sąnaudų reikia didelės ekonominės vertės byloms. Tačiau Romos bylos nagrinėjimo procese nebuvo nustatyta viršutinė ar žemutinė pinigine riba, dėl kurios nebūtų suteikta teisminė gynyba. Tų laikų ginčų nagrinėjimo procese neegzistavo visuotinai privaloma taisyklė, kuri numatytų visišką atsisakymą suteikti teisminę gynybą nedidelės vertės bylose.

Posakyje „minima non curat praetor“ įtvirtinta nuostata gali būti suvokiama įvairiai. Romėnų teisėje pretorius sprenddamas klausimą dėl nedidelės vertės bylos remdavosi ne įstatymu, o savo nuožiūra, bei vadovaudamasis teisingumu, atkurdavo buvusią civilinių santykių padėtį. Buvo pasveriamos visos aplinkybės, tikrinama, ar suteikus teisminę gynybą dėl mažareikšmio ginčo bus padaryta žala didesnės vertės ginčo dalykui.⁵⁰ Tokiu atveju būtų pateisinama, kad pretorius atsisakytų suteikti gynybos priemonę nedidelės reikšmės ginčui. Svarbiausia būdavo nustatyti ir įvertinti visas aplinkybes dėl ginčo dalyko reikšmės, prieš priimant sprendimą, nesuteikti teisinės gynybos. Senovės Romos bylos nagrinėjimo proceso teisėje vyravo stiprus nusistatymas prieš nedidelės vertės ginčų nagrinėjimą pretoriaus pagalba. Tačiau tuo pačiu nebuvo privalomos taisyklės, pagal kurią būtų draudžiama pretoriui nagrinėti nedidelės vertės ginčus.

Paprasčiausiai egzistavo pretoriaus ir Romos piliečių nusistatymas prieš nedidelės vertės ginčus.

Šių dienų įstatymų leidėjo tikslai negali būti susieti su romėnų teisės principu „minima non curat praetor“, nes šių laikų teisininkai į ginčų dėl nedidelių sumų teisminės gynybos poreikį žvelgia per proceso ekonomijos principą.

Tačiau analizuojant ginčų dėl nedidelių sumų institutą, iš vienos pusės kyla klausimas ar valstybė apskritai privalo suteikti asmeniui, reiškiančiam nedidelės vertės reikalavimą, teisminės gynybos galimybę. Šiuo aspektu labai įtaigiai yra pasisakę Vokietijos teismai savo

⁴⁹ Norkus R. Sumarinis civilinių bylų nagrinėjimas: teoriniai ir praktiniai aspektai: daktaro dis.soc. mokslai: teisė (6F)/ MRU.-V., 2005. P. 192.

⁵⁰ Ten pat, P. 193.

sprendimuose, jog teismų darbas yra brangus, ir kartais teismo proceso darbo vertė neprilyginama ieškinyje reikalaujamoms sumoms, todėl dažnai teismai (Vokietijoje) tiesiog atsisako suteikti šalims gynybos teisę. Šiuo aspektu iškeliamas vienas motyvas, jog tokio pobūdžio bylose valstybės teisinė gynyba suteikiama jau vykdomuoju raštu siekiant išieškoti nedidelės vertės objektą. Taigi darytina išvada, jog kartais ginčų dėl nedidelių sumų nagrinėjamosiose bylose šalims teisminė gynyba neturėtų būti suteikiama.

Šių laikų teisininkai į ginčų dėl nedidelių sumų teisminės gynybos poreikį bando žvelgti per proceso ekonomijos principą. Svarstoma, ar siekimas teismo pagalba apginti nedidelės vertės reikalavimus galėtų būti pripažintas piktnaudžiavimu teise, jei ieškovo poreikis gauti teisminę gynybą, žvelgiant iš proceso ekonomiškumo pozicijų, visiškai neatitiktų ginčo dalyko vertės.⁵¹

Štai pavyzdžiui, LR CPK 7 str. įtvirtinti proceso koncentruotumo ir ekonomiškumo principai įpareigoja šalis rūpintis greitu bylos išnagrinėjimu, rūpestingai ir laiku, atsižvelgiant į proceso eigą, pateikti teismui įrodymus ir argumentus, kuriais grindžiami jų reikalavimai ar atsikirtimai. Ši pareiga reiškia, kad šalis turėtų pateikti teismui konkrečiu bylos nagrinėjimo etapu būtiną procesinę medžiagą, taip neapkraunant teismo pašaline informacija, bei vengti sąmoningai nepateikti teismui reikalingos informacijos, siekiant vilkinti procesą⁵², ir konkretizuojama CPK 226 str., nustatančiame šalių pareigą visus argumentus ir įrodymus pateikti rengiantis nagrinėti bylą teisme; 141 str., apribojančiame ieškovo teisę keisti ieškinio elementus po nutarties skirti bylą nagrinėti teismo posėdyje priėmimo; 142-143 str. apribojamas atsiliepimo į ieškinį ir priešieškinio pateikimo laikas ir kt. Kitas koncentruotumo principo aspektas - įpareigojimas šalims sąžiningai naudotis ir nepiktnaudžiauti joms priklausančiomis procesinėmis teisėmis.

Ekonomiškumo principas glaudžiai susijęs su koncentruotumo principu. Tai pavirtina faktas, jog abu principai įtvirtinti viename CPK straipsnyje. Tinkamai įgyvendinus koncentruotumo principą, bus įgyvendintas ir ekonomiškumo principas. Ekonomiškumo principas realizuojamas per tokias normas kaip laikinųjų apsaugos priemonių parinkimas atsižvelgiant į ekonomiškumo principą arba dokumentų įteikimo bendrininkų įgaliotam asmeniui, atstovui, kuratoriui ir pan.

Vėl gi galima iškelti klausimą, ar esama teisminės gynybos poreikio, kai pareiškiamas ieškinyje dėl nedidelės sumos priteisimo. Kriterijumi, pagal kurį nustatoma, ar toks poreikis yra, gali būti tik pats civilinio proceso tikslas. Jei galiojanti teisė pripažįsta tam tikros materialinės teisės buvimą, tai proceso teisė perima funkciją, tarnauti šios materialinės teisės gynimui. Todėl

⁵¹ Norkus R. Smulkių turtinių ginčų nagrinėjimo ypatumai: teorija ir praktika// Jurisprudencija 1 2006, Nr. 79. P. 94.

⁵² Nekrošius V. Naujasis Civilinio proceso kodeksas ir bendrojo proceso pirmosios instancijos teisme reformos pagrindiniai bruožai // Teisė. 2002, Nr. 44. P.104.

proceso teisės tikslui neprieštarauja, jei siekiamu sprendimu tikrai bus apginta subjektinė teisė ir išspręstas socialinis konfliktas.

Galbūt remiantis proceso ekonomija teisminė gynyba gali būti nesuteikiama, pagrindžiant tai disproporcija tarp ginčo vertės ir sprendimui pasiekti reikalingų sąnaudų bei iš to sekančiu neekonomiškumu vykdant tokią valstybinę užduotį? Juk valstybės biudžetui keliamas racionalaus lėšų panaudojimo reikalavimas. Vis dėlto tokia argumentacija yra nesuderinama su teisinės valstybės principais. Iš teisinės valstybės principo išvedamas konstitucinis-teisinis draudimas asmenims, besiginčijantiems dėl nedidelių sumų, visiškai nesuteikti teisminės gynybos. Teisminės gynybos nesuteikimas galėtų būti traktuojamas kaip prieštaraujantis Konstitucijos 30 straipsnio 1 daliai bei Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 1 daliai, kurie nesieja teisės kreiptis į teismą teisminės gynybos su tam tikra ginčo verte.⁵³

Taigi, vertinat viską kas išdėstyta matyti, kad nereikėtų nukrypti nuo pagrindinių valstybės suteikiamų žmoniems garantijų, kurių viena garantuojama teisė į teisminę gynybą, išskyrus atvejus kai bandoma piktnaudžiauti suteikta teise. Tokios sąvokos ir principai kaip socialinės lygybės palaikymas, teisinis tikrumas ir teisingumas iš principo negali būti paneigti vadovaujantis „finansiniais filtrais“, nes reikia atsižvelgti ir į šalių padėtį ir į teisinį nagrinėjamo ginčo sudėtingumą. Tokio proceso supaprastinimą tikslinga būtų palikti tiesiog pačių ginčo šalių dispozityviajai valiai.

Tačiau visa tai, galima būtų teigti, yra išdėstyta teoriniuose proceso teisės rėmuose, nes analizuojant ginčų dėl nedidelių sumų institutą praktiniu aspektu dažnai pasirodo, jog teisminės gynybos šalims teismo procese tiesiog nereikia, šalys nėra suinteresuotos mokėti daugiau nei pati ieškinyje reikalaujama suma, nei ilgai bylinėtis. Kartais pats procesas vyksta dėl tam tikrų formalumų pagrindinai siekiant ne reikalaujamos sumos, o dėl visai kitų priežasčių (pvz.: draudimo bendrovės, žalos regresio tvarka priteisimai ir kt.).

2.4. Teismų suformuotos praktikos, ginčų dėl nedidelių sumų nagrinėjimo apžvalga bei įvertinimas. Ar efektyvus ir reikalingas toks institutas civiliniame procese, kai teismas turi didelę diskrecijos teisę?

Ne ką gausiau apie sumarinio (supaprastinto) proceso sampratą pasisako ir Lietuvos teismų praktika, nors pati proceso supaprastinimo idėja yra palaikoma.

⁵³ Norkus R. Sumarinis civilinių bylų nagrinėjimas: teoriniai ir praktiniai aspektai: daktaro dis.soc. mokslai: teisė (6F)/ MRU.-V., 2005. P. 196.

Štai dar 2000 m. kovo 23 d. priimtoje nutartyje civilinėje byloje Nr. 2- 108/2000 m. Lietuvos apeliacinis teismas, aiškindamas 1964 m. liepos 7 d. CPK 201 skirsnio normas, nurodė, jog „teismo įsakymo instituto tikslas – bylų dėl piniginių reikalavimų, kylančių iš sutartinių prievolių, pagrįstų rašytiniais įrodymais, proceso supaprastinimas bei operatyvesnis pažeistų kreditorių interesų gynimas“⁵⁴. Tai, kad dokumentinis procesas ir bylų dėl teismo įsakymo išdavimo nagrinėjimo ypatumai reiškia supaprastintą procesą, pažymėta ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. birželio 26 d. konsultacijoje⁵⁵.

Supaprastinto proceso sąvoką bandyta apibrėžti ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. birželio 30 d. konsultacijoje, kur nurodyta, kad „supaprastintas procesas – tai viena įstatyme nustatytų priemonių, kuria užtikrinama asmens teisė, kad jo byla būtų išnagrinėta per įmanomai trumpiausią laiką, bei siekiama kuo greičiau tarp ginčo šalių atkurti teisinę taiką“⁵⁶. Šiame apibūdinime pabrėžiamas supaprastinto proceso tikslas – paspartinti procesą, tačiau paliekamas atviras klausimas, kokiais būdais tokio paspartinimo yra siekiama.

Be to, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas Lietuvos Respublikos teismų praktikos, nagrinėjant bylas dėl teismo leidimų išdavimo pagal Civilinio proceso kodekso XXXIX skyriaus taisykles, apibendrinimo apžvalgoje supaprastinto ir sumarinio proceso sąvokas vartoja kaip sinonimus.⁵⁷

2003 m. balandžio 2 d. konsultacijoje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų⁵⁸ skyrius išaiškino, kad CPK 441 straipsnio prasme sąvoka „forma“ reiškia žodinį ar rašytinį bylos nagrinėjimą (CPK 153 straipsnis), o sąvoka "tvarka" - kaip procesiniu požiūriu bus nagrinėjamas konkretus ginčas dėl nedidelės sumos priteisimo, t.y. bus ar nebus pasirengimo nagrinėjimui teisme stadija, o jeigu ji būtų, tai koku būdu vyks pasirengimas bylos nagrinėjimui (t.y. paruošiamųjų dokumentų ar parengiamojo posėdžio būdu arba nutartimi bylai nagrinėti skiriamas teismo posėdis).

Bylose dėl nedidelių sumų priteisimo spręsti dėl proceso formos, t. y. žodinio ar rašytinio bylos nagrinėjimo, yra teismo teisė, tačiau jeigu yra nors vienos šalies prašymas nagrinėti bylą žodinio proceso tvarka, bylos nagrinėjimo procesas turi būti žodinis (CPK 441 str. 2 d.).⁵⁹

⁵⁴ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. kovo 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-108/2000 m. *V. Augulis ir kt. v. UAB „Baltijos aviacija“*.

⁵⁵ Teismų praktika. 2003, Nr. 19. P. 267.

⁵⁶ Ten pat, P. 271.

⁵⁷ Ten pat, P. 262.

⁵⁸ Ten pat, P. 245.

⁵⁹ Ten pat.

Taikyti sumarinio proceso nuostatas, nagrinėjant ginčus dėl nedidelių sumų, galima visose proceso stadijose, tiek pradedant procesą, tiek vykstant procesui, tiek sprendimo priėmimo metu. Tokios galimybės viena ar kita forma yra numatytos visose Europos Sąjungos šalyse narėse, kuriose egzistuoja sumarinis procesas ginčams dėl nedidelių sumų nagrinėti.

Taigi, teismų praktika, konkrečiai nagrinėjant ginčus dėl nedidelių sumų, Lietuvoje nėra susiformavusi, todėl ir pats institutas nėra efektyviai naudojamas.

III. GINČŲ DĖL NEDIDELIŲ SUMŲ NAGRINĖJIMO INSTITUTO REGLAMENTAVIMO YPATUMAI UŽSIENIO VALSTYBĖSE IR EUROPOS SAJUNGOJE

3.1. Ginčų dėl nedidelių sumų nagrinėjimo reglamentavimas Vokietijoje ir Austrijoje

Vadinamasis sumarinis procesas minimas XIX amžiuje Europoje priėmus naujus civilinio proceso kodeksus (1806 m. – Prancūzijoje, 1864 m. – Rusijoje, 1877 m. – Vokietijoje, 1895 m. – Austrijoje), kur aptarta civilinio proceso supaprastinimo idėja kai kurių kategorijų bylose įgavo konkretesnes formas ir išsiplėtojo į savarankiškus sumarinių procesų modelius.

Vokietijos, o tuo pačiu ir Austrijos sumarinių procesų modeliai buvo perimti iš dar darbe anksčiau aptarto Romėniškojo teisės recepcijos laikotarpio. O pastarąjį, susiformavusį Vokietijoje perėmė ir pritaikė savo įstatymuose Lietuvos Respublika.

Pastarasis proceso institutas išsamiausiai bei dažniausiai buvo analizuojamas bei vertinamas Vokietijos ir Austrijos proceso teisės literatūroje. Ryški išimtis – minėti du XIX amžiaus Vokietijos profesoriai H. K. Briegleb ir H. von Bayer. Dar XIX amžiaus pirmojoje pusėje profesorius H. Von Bayer nurodė, kad sumarinis procesas pasižymi specifiniu požymiu, būtent į greitesnį bylos išnagrinėjimą nukreiptais proceso ypatumais.⁶⁰ Kaip jau buvo minėta, sumarinio proceso formas analizavo ir vienas žymiausių visų laikų Austrijos procesualistų Fr. Klein. Jis teigė, kad tokios proceso formos iš esmės yra skirtos mažinti teismų krūvį, nagrinėjant bylas bendrąja tvarka. Fr. Klein taip pat pabrėžė, kad naudojant specialias procesines formas civilinio proceso tikslas turi būti pasiekiamas mažesnių teismo pastangų dėka, negu to reikalauja visų bendrųjų procesinių nuostatų laikymasis, pavyzdžiui, atsisakant kai kurių proceso stadijų, neskiriant žodinio bylos nagrinėjimo, supaprastinant ar net atsisakant pirmosios instancijos teismo sprendimo teisėtumo ir pagrįstumo kontrolės ir kt.⁶¹

⁶⁰ Norkus R. Sumarinis civilinių bylų nagrinėjimas: teoriniai ir praktiniai aspektai: daktaro dis.soc. mokslai: teisė (6F)/ MRU.-V., 2005. P. 29.

⁶¹ Ten pat, P. 29-30.

Isaak Meier pažymi, kad summarinis procesas turėtų suteikti šalims greitą, ekonomišką ir efektyvią teisinės gynybos alternatyvą greta „bendrojo proceso“ ir kartu prisidėti mažinant teismų darbo krūvį, kurį lemia visų normalaus proceso taisyklių laikymasis.⁶²

Būtent Austrija ir Vokietija pasirinkusiose „tikro“ sprendimo už akių modelį, grindžiamą vien atvykusios šalies pateikta medžiaga, priimant tokį sprendimą išvengiama visapusiško bylos aplinkybių nagrinėjimo, ir tai, be kita ko, daroma proceso pagreitinimo sumetimais.

Vokietijos CPK 495a straipsniu numatyta bylos nagrinėjimo forma išplečia teismo diskreciją ir bendrųjų proceso taisyklių laikymąsi padaro priklausomą nuo teisėjo nuožiūros. Aišku, egzistuoja ir šios nuožiūros ribos, kurias nustato proceso tikslai ir bendrieji proceso principai. Proceso paspartinimo efektas čia pasiekiamas suteikiant teisėjui plačias galimybes pasirinkti, kurių CPK nuostatų, apibrėžiančių bylinėjimosi formą ir tvarką, laikymasis konkrečiu atveju yra prasmingas, o kurių ne. Aptariama procedūra iš esmės grindžiama proceso ekonomiško idėja – siekiama, kad nebūtų bylai išnagrinėti reikalingų sąnaudų ir pasiekiamo rezultato disbalanso. Šio bylų nagrinėjimo būdo pasirinkimas nepriklauso nuo šalių valios. Be to, nėra numatytos jokios ypatingos ginčų dėl nedidelių sumų priteisimo procedūros. Taikomos visos bendrosios taisyklės, išskyrus tas, kurias taikyti teismui atrodo netikslinga. remiasi išimtinai materialinių teisinių santykių, iš kurių kilo ginčas, specifika. Ji visiškai atitinka romėnų teisėje vyravusį konkrečių ieškinių priskyrimą prie summarinių procesų (lot. *possessorium summarriissimum*).⁶³

Tuo tarpu kai, Vokietijos civilinio proceso kodekse (495 a. str.) įtvirtinta, jog „teismas gali nustatyti procesą savo nuožiūra, jei ginčo vertė neviršija 600 eurų sumos“, Austrija pasirinko kitokią reglamentavimo bei įgyvendinimo būdą. Austrijoje Civilinio proceso supaprastinimo galimybių taikymas yra privalomas tiek proceso šalių, tiek teismo atžvilgiu. Jei ginčas atitinka nedidelės vertės ginčo kriterijus, teismas privalo taikyti summarinio proceso taisyklės. Tai suponuoja ir logišką pasekmę, kad pradėjus nagrinėti bylą pagal ginčams dėl nedidelių sumų skirtas taisyklės, nenumatyta galimybės pereiti prie nagrinėjimo, paremto bendrosiomis civilinio proceso taisyklėmis. Tuo privalomas austriškasis modelis skiriasi nuo lietuviškojo, pagal kurį teisėjas bet kurioje bylos nagrinėjimo stadijoje gali nuspręsti toliau tęsti bylos nagrinėjimą pagal summarinio proceso taisyklės ir, analogiškai, bet kada grįžti atgal prie bendrųjų civilinio proceso taisyklių.

⁶² Norkus R. Sumarinis civilinių bylų nagrinėjimas: teoriniai ir praktiniai aspektai: daktaro dis.soc. mokslai: teisė (6F)/ MRU.-V., 2005. P. 30.

⁶³ Ten pat, P. 42-43.

Dėl įrodinėjimo procese taisyklių, tiek Vokietijoje, tiek Austrijoje, teismas nėra susaistytas nei pagal įstatymą leistinomis įrodinėjimo priemonėmis nei įprastinėmis įrodinėjimo proceso nuostatomis. Austrijoje, teismui suteikta teisė tiesiog atmesti šalių apsiūlytus įrodymus. Vokietijoje dar egzistuoja videokonferencijos panaudojimo įrodinėjimo procese galimybė. Žodinis bylos nagrinėjimas gali būti vedamas tiesiog telefonu, jei to pageidauja proceso šalys.

Vokietijoje didelis dėmesys kreipiamas į teisę būti išklausytam principą, kuris yra įtvirtintas Vokietijos Pagrindinio Įstatymo 103 straipsnyje. Todėl proceso šalis, mananti, kad nagrinėdamas nedidelės turtinės vertės ginčą, teismas pažeidė jos teisę būti išklausytai, turi teisę kreiptis tiesiai į Vokietijos Federacinį Konstitucinį Teismą.

3.2. Ginčų dėl nedidelių sumų nagrinėjimo reglamentavimas Europos Sąjungos teisės aktuose

Analizuojant Europos Sąjungos teisės aktus bei nuostatas ginčų dėl nedidelių sumų nagrinėjimo atžvilgiu, tenka pastebėti, jog šioje srityje yra skiriama gana ne mažai dėmesio.

Šioje srityje Bendrija be kitų priemonių jau yra priėmusi 2000 m. gegužės 29 d. Tarybos reglamentą (EB) Nr. 1348/2000 dėl teisminių ir neteisminių dokumentų civilinėse arba komercinėse bylose įteikimo valstybėse narėse, Tarybos sprendimą 2001/470/EB, sukuriantį Europos teisminį tinklą civilinėse ir komercinėse bylose, 2000 m. gruodžio 22 d. Tarybos reglamentą (EB) Nr. 44/2001 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo ir 2004 m. balandžio 21 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentą (EB) Nr. 805/2004, sukuriantį neginčytinų reikalavimų Europos vykdomąjį raštą.

Vienas svarbiausių žingsnių, ginčų dėl nedidelių sumų nagrinėjimo aspektu, tai 2002 m. gruodžio 20 d. Komisija patvirtina Žaliają knygą dėl Europos vykdomojo rašto dėl apmokėjimo procedūros ir priemonių, skirtų bylų dėl nedidelių sumų reikalavimų nagrinėjimui supaprastinti ir pagreitinti.⁶⁴

Rengiant pastarąjį teisės aktą buvo priimtas po išsamių valstybių narių ir visu suinteresuotų pilietinės visuomenės atstovų konsultacijų. Žaliojoje knygoje dėl Europos vykdomojo rašto dėl apmokėjimo procedūros ir priemonių, skirtų bylų dėl nedidelių sumų reikalavimų nagrinėjimui supaprastinti ir pagreitinti, kurią Komisija pateikė 2002 m. gruodžio 20 d., apžvelgiamos valstybių narių dabar taikomos reikalavimų dėl nedidelių sumų nagrinėjimo procedūros. Atlikus apklausą, paaiškėjo, kad dokumentas, skirtas supaprastinti ir pagreitinti bylų

⁶⁴ <http://www.europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/133212.htm>

dėl nedidelių sumų reikalavimų nagrinėjimą, beveik vieningai buvo pripažintas žingsniu į priekį kuriant laisvės, saugumo ir teisingumo erdvę.

2004 m. kovo 16 d. valstybių narių ekspertų susitikime buvo aptartas reglamento, nustatančio Europos reikalavimų dėl nedidelių sumų nagrinėjimo procedūrą, projektas. Preliminariame tekste pateiktam požiūriui delegacijos iš esmės pritarė, t. y. buvo pritarta nuostatai priimti reglamentą, kurio tikslas – supaprastinti ir pagreitinti sprendimų priėmimą nagrinėjant bylas dėl nedidelių sumų reikalavimų ir nustatyti Europos reikalavimų dėl nedidelių sumų nagrinėjimo procedūrą, kuria bylos šalys gali pasinaudoti kaip alternatyva galiojantiems valstybių narių įstatymams, kurie išliks nepakeisti, bei panaikinti tarpines priemones, įgalinančias kitoje valstybėje narėje pripažinti ir vykdyti teismo sprendimą, priimtą vadovaujantis Europos reikalavimų dėl nedidelių sumų nagrinėjimo procedūra.

Europos Bendrijų Komisijos Žaliojoje knygoje dėl Europos teismo įsakymo proceso, skirto supaprastinti ir pagreitinti smulkių turtinių ginčų nagrinėjimą siūloma valstybėms narėms apsvarstyti galimybę įvesti į civilinį procesą nuostata, kad tais atvejais, kai sprendimas skelbiamas žodžiu, išsamūs motyvai surašomi tik tuo atveju, kai pateikiamas apeliacinis skundas.

Pirmiausiai tenka pažymėti, jog Europos Sąjungos Parlamento Teisės ir Vidaus rinkos komitetas dėl civilinio proceso vienodinimo Europos Sąjungoje perspektyvas, pabrėžė, jog sumarinis procesas pagal savo prasmę turi apsiriboti nedidelės ekonominės ar kitokios reikšmės ginčiais, jog esminis proceso supaprastinimas gali būti pateisinamas tik tokių ginčų atveju.⁶⁵

Neatsitiktinai ir Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacijoje Nr. R (81) 7 reglamentuojama, kad kai ginčijamasi dėl nedidelės pinigų sumos arba jos atitiktens, turėtų būti numatyta procedūra, leidžianti šalims iškelti bylą teisme be išlaidų, neproporcingų ginčytinos sumos dydžiui. Rekomendacijoje taip pat siūloma tuo tikslu numatyti, kad būtų naudojamos paprastos formos, vengiama bereikalingų bylos svarstymų ir ribojama teisė į apeliaciją.⁶⁶

Jei apeliacinis skundas nereiškiamas, ir teismo sprendimas įsiteisėja, tai tose valstybėse narėse, kuriose būtina pateikti rašytinį sprendimo variantą, toks sprendimas galėtų apsiriboti tik esminių faktų ar net vien rezoliucinės dalies išdėstymu. Pabrėžiama, kad, viena vertus, apskritai efektyviausia priemonė, siekiant pagreitinti bylą dėl smulkių turtinių ginčų nagrinėjimo procesą, yra šios kategorijos bylose nesuteikti šalims teisės į apeliaciją. Kita vertus, tokio sprendimo pasekmė būtų tai, kad šalys netektų teisės paduoti apeliacinį skundą net dėl sunkiausių proceso teisės pažeidimų, pavyzdžiui, teisės būti išklausytam principo pažeidimo. Tuo galėtų būti sukeliama įspūdis, kad bylą dėl nedidelės vertės ginčų nagrinėjimas paliktas visiškai pirmosios instancijos teismo teisėjų laisvei. Todėl siūloma ne visiškai nesuteikti proceso šalims teisės į

⁶⁵ <http://www.europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l33212.htm>

⁶⁶ <https://wcm.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=31225&ecMode=1&Admin=0&DocId=6717774>

apeliaciją, o tik apriboti apeliacijos galimybę. Taip būtų galima išvengti ilgai trunkančio ir brangaus sprendimo naikinimo ir grąžinimo pirmos instancijos teismui dėl pakartotinio faktinių aplinkybių tyrimo proceso.⁶⁷

Europos Bendrijos Komisijos Žaliojoje knygoje dėl Europos teismo įsakymo proceso ir priemonių, skirtų supaprastinti bei pagreitinti smulkių turtinių ginčų nagrinėjimą, pažymėtina, jog priimtinu kompromisu turtėtų būti laikoma suma, esanti tarp 1000 ir 2000 eurų.⁶⁸

Taigi, kaip matyti iš to kas pateikta, nė viena šalis nėra abejinga ginčų dėl nedidelių sumų nagrinėjimo institutui. Jis svarbus kiekvienai šaliai, norinčiai tinkamai bei efektyviai įteisinti teismų veiklą bei skirtingų kategorijų bylų nagrinėjimą, o čia ne išimtis ir Europos Sąjunga, jos atitinkamos institucijos bei vykdoma politika. Todėl ir Lietuva, siekiant suvienodinti teisinę proceso sistemą, priėmė rekomendacijas supaprastinti bylos nagrinėjimo procedūras dėl nedidelių sumų..

⁶⁷ Norkus R. Sumarinis civilinių bylų nagrinėjimas: teoriniai ir praktiniai aspektai: daktaro dis.soc. mokslai: teisė (6F)/ MRU.-V., 2005. P. 218.

⁶⁸ <http://www.europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/133212.htm>

IŠVADOS

Reziumuojant, tai kas buvo išdėstyta darbe, galima būtų daryti sekančias išvadas bei pasiūlymus:

1. Apibendrinant negausią literatūrą analizuojamos temos aspektu, suminio proceso, tiksliau ginčų dėl nedidelių sumų instituto sampratą galima būtų apibrėžti kaip procesą (bylinėjimosi formas), kuriuo siekiama greitesnio nei įprasta bylos išnagrinėjimo ir nereikalaujama tokio bylos aplinkybių ištyrimo laipsnio, koks yra būtinas nagrinėjant bylas bendraja ginčo teise. Ginčų dėl nedidelių sumų priteisimo nagrinėjimas tai vienas iš bendrųjų sumarinių procesų formų. Apskritai jo nagrinėjimo formos ypatumai išreiškia trumpą, be formalų procesą – dar kitaip vadinamą - laisvos formos procesu.

2. Analizuojant Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 441 straipsnio nuostatas, bei koreliuojant jas su įvairia moksline literatūra, darytina išvada, jog pastarojo instituto taikymas arba kai kurie jo taikymo niuansai yra didžia dalimi nepriklausomi nuo šalių valios ir yra joms privalomas (išskyrus teisę pasirinkti bylos nagrinėjimo tvarką).

3. Remiantis išnagrinėta literatūra darytina išvada kad nepažeidžiant esminių civilinio proceso principų, pagrindinės sferos, kuriose galima ir tikslinga taikyti supaprastintas taisykles yra bylos nagrinėjimo formos pasirinkimas (žodinė arba rašytinė), įrodinėjimo procedūra ir sprendimo surašymas.

4. Autorės nuomone, teismo diskrecijos teisė, jo nagrinėjimo ribos ginčų dėl nedidelių sumų nagrinėjimo procese, vienu atžvilgiu yra ribojamos (šaliai pageidaujant, nagrinėjimo forma vyksta žodinio proceso tvarka, čia įstatymo leidėjas įpareigoja teismą paklusti šalių valiai), kitu atžvilgiu, rungimosi byloje bei įrodymų pateikimo aspektu teismas, įstatymo leidėjo valia yra pripažintas pastarojo (ginčų dėl nedidelių sumų nagrinėjimo) proceso padėties šeimininku. Tokiu būdu teismo ribos yra labai išplečiamos, nes, autorės manymu, įrodinėjimas ir šalių teisė procese pasinaudoti rungimosi principu yra vienas iš esminių teisingo ir sąžiningo bylos nagrinėjimo proceso aspektų. Teismui suteikiama diskrecijos teisė surašyti sutrumpintą sprendimą.

Autorės manymu, tam, kad būtų išvengta bet kokių nepagrįstų abejonių dėl teismo priimto sprendimo teisingumo, gal geriau būtų pakoreguoti teismo diskrecijos galias jas apkeičiant vietomis, t.y. dėl įrodinėjimo turėtų diskrecijos teisę ginčo šalys, o dėl o dėl bylos nagrinėjimo tvarkos, t.y. žodinio ar rašytinio proceso tvarka, galėtų nuspręsti pats teismas, be šalių valios. Teismo nuožiūra yra ribojama proceso tikslais ir bendraisiais proceso principais.

5. Pats ginčų dėl nedidelių sumų priteisimo nagrinėjimo ypatumų institutas Lietuvoje buvo įtvirtintas ne tik siekiant proceso supaprastinamo, palengvinimo, pagreitinimo tikslų, bet ir

siekiant suvienodinti Europos Sąjungos procesinę teisę. Tačiau iki šiol institutas nėra tinkamai ir efektyviai įgyvendinamas praktikoje. Teismai nesinaudoja jiems suteikta diskrecijos teise, nes minėto instituto egzistavimas Lietuvos Respublikos proceso teisėje yra neilgas, nėra susiformavusios teismų praktikos, todėl teismai bijo, kad praktiškai naudojant šį institutą nebus tinkamai įgyvendintas teisingumas. Teismų baimė naudotis ginčų dėl nedidelių sumų instituto jiems suteikiama diskrecijos teise įtakoja netinkamą civilinio proceso principų įgyvendinimą, todėl teismai turėtų labiau vadovautis jiems suteikta teise.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Lietuvos Respublikos norminiai teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. 1992 m. spalio 25 d. // Valstybes Žinios. 1992. Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas: patvirtintas 2002 m. kovo 14 d. įstatymu Nr. IX-785. oficialus tekstas, parengtas ir išleistas vykdant Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2002 m. gegužės 8 d. įsakymą Nr. 128 / Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija. - 1-ašis leidimas. - Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras. — 2002.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas // Valstybės žinios. 1961. Nr. 18-148. Neteko galios Lietuvos Respublikos 2002 m. spalio 29 d. įstatymu Nr. IX-1162 // Valstybes Žinios. 2002, Nr. 112-4970.
4. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas: patvirtintas 2000 m. liepos 18d. įstatymu Nr. VIII-1864 // Valstybės Žinios. 2000, Nr. 74 - 2262.
5. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas: patvirtintas 2002 m. vasario 28 d. įstatymu Nr. IX-743 // Valstybės Žinios. 2002, Nr. 36-1340.
6. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas, 1964 m. liepos 7 d. (įsigaliojo nuo 1965 m. sausio 1 d., negalioja nuo 2003 01 01); Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos Aukščiausioji Taryba. 1964, Nr. 19-139.
7. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas // Valstybės Žinios. 1998, Nr. 112-3106.
8. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo // Valstybės Žinios. 1994, Nr. 93 - 1809;
9. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso, baudžiamojo proceso, administracinių teisės pažeidimų kodeksų pakeitimo ir papildymo // Valstybės Žinios. 1994, Nr. 51-949.
10. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas „Dėl kai kurių teisės aktu. kuriais reguliuojami valstybės tarnybos ir su ja susiję santykiai, atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir įstatymams" // Valstybes Žinios. 2004, Nr. 181-6708. Nr. 186.
11. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimas "Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai" // Valstybės Žinios. 2004. Nr. 105-3894.
12. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas "Dėl Lietuvos Respublikos valstybės politikų, teisėjų ir valstybės pareigūnų darbo apmokėjimo įstatymo 4 straipsnio 1 ir 2 dalių, 5 straipsnio 1 ir 3 dalių, 7 straipsnio 3 dalies 1 punkto, 4, 5 ir 6 dalių, šio

įstatymo priedėlio 2 skirsnio, Lietuvos Respublikos 2000 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo 6 priedėlio, Lietuvos Respublikos 2000 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo pakeitimo įstatymo 9 straipsnio, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. lapkričio 29 d. nutarimo Nr. 499 „Dėl valstybinės valdžios, valstybės valdymo ir teisėsaugos organų vadovų bei kitų pareigūnų laikinosios bandomosios darbo apmokėjimo tvarkos“, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. birželio 24 d. nutarimo Nr. 666 „Dėl Lietuvos Respublikos teismų teisėjų, prokuratūros sistemos ir Lietuvos Respublikos valstybės saugumo departamento pareigūnų bei kitų darbuotojų darbo apmokėjimo“, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. gruodžio 28 d. nutarimo Nr. 1494 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. birželio 30 d. nutarimo Nr. 689 „Dėl teisėtvarkos, teisėsaugos ir kontrolės institucijų vadovaujančių pareigūnų ir valdininkų darbo apmokėjimo“ dalinio pakeitimo“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės Žinios. 2001, Nr. 62-2276, Nr. 86.

Lietuvos Respublikos teisės aktų rengimo medžiaga, kiti Lietuvos Respublikos dokumentai

13. Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso IV-VII dalių projekto. <http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=152966Condition2=> .
14. Darbinis CPK projekto variantas. Nepublikuotas. CPK rengimo darbo grupės pateiktas valstybės institucijoms ir kitoms ištaigoms.
15. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos aplinkraštis dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl Europos teismo įsakymo projekto. Nepublikuotas, LR teisingumo ministerijos atsiųstas Lietuvos apeliaciniam teismui.
16. Teismų tarybos 2004 m. gruodžio 17d. nutarimu Nr. 305 sudarytos darbo grupės „Teismų informacinės sistemos diegimo ir eksploatavimo metu išskylantiems klausimams spręsti“ 2004 m. gruodžio 29 d. protokolas Nr. 1. Nepublikuotas.

Tarptautiniai teisės aktai, jų rengimo medžiaga

17. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija // Valstybės žinios. 1995, Nr. 40 - 987.
18. Briuselio konvencija dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose vykdymo. <http://www3.lrs.lt/c-bin/eu/preps27Condition1=45068&Condition2=>.

19. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 805/2004 sukuriantis neginčytinų reikalavimų Europos vykdomąjį raštą. <http://www3.lrs.lt/c-bin/eu/preps2?Condition1=48485&Condition2=>.
20. Europos Parlamento ir Tarybos reglamento, nustatančio Europos reikalavimų dėl nedidelių sumų nagrinėjimo procedūrą, projektas. Briuselis, 15.3.2005 KOM(2005) 87 galutinis. http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/site/lt/com/2005/com2QQ5_00871t01.pdf
21. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 44/2001 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo bei vykdymo užtikrinimo, <http://www3.lrs.lt/c-bin/eu/preps2?Condition1=40948&Condition2=>
22. Protokolas dėl Teisingumo Teismo statuto // Valstybės Žinios. 2004, Nr. 2-2. [http://www3.lrs.lt/doc=32UQUX1218\(01\)&lg=EN](http://www3.lrs.lt/doc=32UQUX1218(01)&lg=EN).

Specialioji literatūra

23. Civilinės teisenos įstatymas: su visais pakeitimais ir papildymais ir su vyr. tribunolo bei rusų senato aiškinimais / red. Č. Butkys. Kaunas: Gutmano knygynas. 1938.
24. Dambrauskaitė A. Restitucijos taikymo sandorių pripažinimo negaliojančiais bylose problemos // Jurisprudencija. 2003, t. 37 (29).
25. Driukas A, Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika. I tomas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.
27. Jonaitis M. Sumarinis procesas: romėniškosios kilmės paieškos, taikymo problemos bei teisinio reglamentavimo tobulinimo galimybės // Jurisprudencija. 2005, t. 69 (61).
28. Kuzavinis K. Lotynų–lietuvių kalbų žodynas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996.
29. Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė. I tomas. Vilnius: Justitia, 2003.
30. Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V., Civilinio proceso teisė. II tomas. Vilnius: Justitia, 2005.
31. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras / [Gintaras Goda, Marcellis Kazlauskas, Pranas Kuconis... [et al]; sudarytojas Gintaras Goda]. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2001.
32. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras. I dalis / [A.Driukas, Č.Jokūbauskas, P.Koverovas ... [et al] - Vilnius: Justitia, 2004. Pirmas tomas / Virgilijus Valančius, Vytautas Nekrošius, Valentinas Mikelėnas, Egidijus Laužikas, Artūras Driukas. - 2004.

33. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras. II dalis. / [Virgilijus Valančius. Vytautas Nekrošius, Egidijus Laužikas, Konstantinas Ramelis, Artūras Driukas, Česlovas Jokūbauskas] Vilnius: Justitia, 2005.
34. Mikelėnas V. Civilinis procesas. Pirmoji dalis. Antrasis, pataisytas ir papildomas leidimas. Vilnius: Justitia, 1997.
35. Mikelėnas V. Civilinis procesas. Antroji dalis. Antrasis, pataisytas ir papildytas leidimas. - Vilnius: Justitia, 1997.
36. Mikelėnas V. Quo vadis? arba eksperimentuojama toliau.// Justitia. 1998, Nr. 6.
37. Nekrošius I. Nekrošius V. Vėlyvis S. Romėnu teisė. Kaunas: Vija, 1996.
38. Nekrošius V. Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės. Vilnius: Justitia, 2002.
39. Nekrošius V. Francas Kleinas apie civilinio proceso tikslus ir principus bei jų įgyvendinimo metodus. // Teise. 1999, Nr. 33 (1).
40. Nekrošius V. Kooperacijos principas civiliniame procese. // Teise. 1999, Nr. 33 (2).
41. Nekrošius V. Naujasis civilinio proceso kodeksas ir bendrojo proceso pirmosios instancijos teisme reformos pagrindiniai bruožai. // Teise. 2002, Nr. 44.
42. Nekrošius V. Sumarinio proceso formos pagal naująjį Civilinio proceso kodeksą// Justitia. 2003, Nr. 1-2.
43. Nekrošius V. Sumarinis procesas Lietuvos civiliniame procese // Teisė. 2003, Nr. 47.
44. Norkus R. Ar įmanomas formalus įrodymų vertinimas priimant sprendimą už akių // Justitia. 2002, Nr. 5-6.
45. Norkus R. Dokumentinis procesas: ar teisminė gynyba taps veiksmingesnė? // Teisė. 2003, Nr. 49.
46. Norkus R., Prapiestytė D., Valančius V. Procesas Europos Bendrijų Teisingumo Teisme: preliminarus nutarimas. Teisinės informacijos centras. Vilnius, 2005.
47. Norkus R. Smulkių turtinių ginčų nagrinėjimo ypatumai: teorija ir praktika // Jurisprudencija. 2006, Nr. 1.
48. Norkus R. Sprendimas už akių: probleminiai taikymo aspektai // Jurisprudencija. 2003, Nr. 37 (29).
49. Norkus R. Sumariniai procesai: samprata, požymiai, rūšys // Teisė. 2004, Nr. 51. 29. Norkus R. Sumarinis civilinių bylų nagrinėjimas: teoriniai ir praktiniai aspektai: daktaro dis.soc. mokslai: teisė (6F)/ MRU.-V., 2005.

50. Norkus R. Teismo įsakymo procedūros teisinė prigimtis: lyginamieji aspektai // Jurisprudencija. 2003, Nr. 38 (30).
51. Pagrindinės Europos Tarybos sutartys. Europos Taryba. 2000.
52. Piesarskas B. Didysis anglų-lietuvių kalbų žodynas. Vilnius: Alma littera, 2004.
53. Simaitis R. Taikos sutartis Lietuvos privatinėje teisėje // Justitia. 2004. Nr. 1.
54. Simaitis R. Bylinėjimosi išlaidų paskirstymas įsigaliojus naujesiems civiliniam ir civilinio proceso kodeksams // Teise. 2003. Nr. 47.
55. Teismu veiklos ataskaitos 2003, 2004 metais, <http://www.teismai.lt>
56. Valančius V. Kai kurie naujojo Civilinio proceso kodekso bruožai // Jurisprudencija. 2002, Nr. 28(20).
57. Valančius V. Lietuvos civilinio proceso kodeksas: pirmųjų metų patirtis // Jurisprudencija. 2005, Nr. 69(61).
58. Vėlyvis S. Civilinių bylų užbaigimas, nepriėmus sprendimo iš esmės // Socialistinė teisė. 1969.Nr. 2.
59. Bayer H. Theorie der summarischen Prozesse, nach den Grundsätzen des gemeinen deutschen Rechts. München, 1846. Барак А. Судейское усмотрение. Москва: Норма, 1999. С. 13.
60. Барак А. Судейское усмотрение. Москва: Норма, 1999. С. 13.
61. Das Zivilprozeßrecht der Kulturstaaten. Band 3. Franz Klein. Der Zivilprozess Österreichs. Mir Ergänzung von Franz Engel. Neudruck der Ausgabe Mannheim, 1927, Aalen, 1970.

SANTRAUKA

Darbe „Ginčų dėl nedidelių sumų nagrinėjimas: ar teismo nuožiūros įgyvendinimas turi ribas?“ formuluojama ginčų dėl nedidelių sumų nagrinėjimo sąvoka, pristatomi ir apibūdinami šios sumarinio proceso rūšies pagrindiniai procesiniai požymiai, uždaviniai bei tikslai. Analizuojant darbe keliamus klausimus pagrindinis tyrimo objektas buvo šiame procese pagrindinį vaidmenį atliekantis teismas, įstatymų jam suteikta prerogatyva šio proceso atžvilgiu.

Autorius analizuoja Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodekse įtvirtintas bylinėjimosi ginčų dėl nedidelių sumų formas ir daro prielaidą, jog šios rūšies procese įstatymo leidėjas teismui suteikia per didelę prerogatyvos teisę. Atsižvelgiant į tai, jog pastarasis procesas laikytinas bylinėjimosi forma, kuria siekiama greitesnio nei įprasta bylos išnagrinėjimo ir nereikalaujama tokio bylos aplinkybių ištyrimo laipsnio, koks yra būtinas nagrinėjant bylas bendrąja ginčo teiseną dar nereiškia, jog šalims neturi būti suteikta atstovavimo teisė, ribojama teisė būti išklausytam.

Tačiau įvertinant tai, jog yra suteikta galimybė surašyti trumpesnę, supaprastintą formos sprendimą, kuris palengvina teismo bei pagalbinio personalo darbą, nestabdo civilinės apyvartos ilgais bylinėjimosi laikotarpiais ir yra veiksminga proceso koncentruotumo priemonė, teismas savo nuožiūra galėtų ir turėtų labiau populiarinti bei praktikuoti šią civilinio proceso kodekse reglamentuojamą ginčų sprendimo būdą.

SUMMARY

In the work *Small claims litigation: does the implementation of the Court's discretion have limits?* the conception of Small claims litigation is formulated, the main attributes, goals and objectives of this sort of summary process are determined and described. When analyzing the problems, raised in this work, the main object of the research became the Court, which plays the leading role in this process due to prerogative power, given by the law.

The author of this work analyzes the different forms of Small claims litigation, established in the Civil Process Code of the Republic of Lithuania, and makes an assumption that in this sort of process the prerogative power given to the Court by legislative bodies is excessive. Although the process in question is regarded to as a form of litigation, which is used to speed up investigation of a case without requiring the level of fact-finding as high as it is necessary in cases of common legal proceedings, it does not mean that the parties' should not be given the right to be represented, or their right to be heard should be limited.

Considering the fact, that the opportunity has been given to draw up a more concise and streamlined solution, which would facilitate the work of the Court and ancillary staff, would not impede civil turnover with long litigation periods, and would be a good measure of process concentration, the Court at its discretion should put more efforts popularizing and practicing this method of dispute procedure, regulated in the Civil Process Code.

Darba ruošė -
Justina Skominaitė

jskominaitė@dalkia.lt